

Алишер НАВОИЙ

НАЗМ УЛ-ЖАВОҲИР¹

БИСМИЛЛОҲИР-РАҲМОНИР-РАҲИМ

МУҚАДДИМА

Ҳар лаолийи мансураким, фикрат ғаввоси сафо зужжожасини бошиға, тартиб риштасини кўлиға тутуб, ҳамду сано уммонидин ҳосил қилғай, ул тенгрининг шонидадурким: «Ҳал оти алал-инсона хийна мин ад-дахри лам якун шайан мазкура²» анинг каломи фархунда фаржомидин оятдурур.

Р у б о и я:

*Ул тенгрики, жовид бақо келди анга,
Ончаки бақо жуду ато келди анга,
Бир дўстга нукта «Ҳал ато»³ келди анга
Ким, зот аро васфи «лофато»⁴ келди анга.*

Ва жавоҳири манзумаки, хирад сайрафиси басорат айнакин кўзиға кўюб, ихлос нукудин оллиға тўкуб, наът ва дуо бозоридин иликка кивурғай, ул расул бобинда бўла олурким «Ана мадинат ал-олам ва ала бобиха»⁵ анинг ҳадиси мўжиз низомидин ривояте бўла олур.

Р у б о и я:

*Ул шамъки, «ваззуҳо»⁶ қуёш юзидур,
Мазог била сурма чекилган кўзидур,
Анинг сариким, ўзи улу ул ўзидур,
Борча «инна минка анта минйи»⁷ сўзидур.*

«Фақул салавотил-лиллаҳи алайҳа ва ала асҳобиҳи билисонил ажзварризо. Хусусан алас-Сиддиқ вал-Форуқ ва зун-нурайн вал-Муртазо»⁸.

Р у б о и я:

Авалгини фазл дуррига уммон бил,

¹ Бу асарни Навоий Ҳазрат Алининг ҳикматларини рубоийларда талқин қилган. Муқаддимада тилга олинган Ҳазрат Амир – Ҳазрат Алидир. Асар Хусайн Бойқаро «Рисола»сига жавобан 1485 й.да ёзилган.

² а.: Инсон бошидан бирор бир он ўтганлиги, эслашга лойиқ бирор нарса содир бўлмаган бўлсин (Қуръони мажид, Сура, Ал-инсон, 1-оят).

³ а.: ўтдими (бердими)?

⁴ а.: ўтмадими (бермадими)?

⁵ а.: Мен олам марказиман (шаҳримдан) ва унинг эшиги менинг устимда.

⁶ а.: Оллоҳнинг кунига қасам.

⁷ а.: Мен сендаман, сен мендадурсан.

⁸ а.: Мамнун тил ва ёлворишлик била дегилким, Оллоҳнинг дуоси унга ва саҳобаларига бўлғай, хусусан, Сиддиқ (Абу Бакр) ва Фаруққа (Умар) ва Зун-нурайн (Усмон) ва ал-Муртазо (Али)га ҳам бўлган.

*Сонийсини адл гавҳарига кон бил,
Солисни ҳаё гулбунига бўстон бил,
Робиъни валоят баданига жон бил.*

Робиъким, аносири арбаа таркиби анинг махзанига чаҳор девор ва рубъи маскун чаҳор девори анинг панжаи валояти била барқарор дурур.

Р у б о и я:

*Дарёйи улумиу меҳри бўржи карам ул,
Олам танининг жонию жонони ҳам ул,
Султони русул бирла қадам барқадам ул,
Фарзанду рафиқу куёву ибн-амм ул.
«Разиоллоҳу анҳу ва карамаллоҳу ваҷҳа»⁹.*

Аммо баъд бу саҳифаки, «Ваш-шамс ва зуҳаҳо»¹⁰ кофурий сафҳасидин ёруқроқ келди «Валлайли иза яғша»¹¹ мушки била нукта тироз қилғувчи бу ҳадиқаким, «Жанота таҳарри мин таҳтиҳа ан-анҳорун»¹² дин очуғроқ кўрунди» ва фокихатун ва наҳлун ва руммо-нун»¹³ била сеҳрпардозлиқ кўргузувчи, йўқ-йўқким, ул саҳифа нуктаоройларининг гадои ва бу ҳадиқа чаманпиройларининг дарюзанамойи фақири ҳақир, яъни Навоий (саттараллоҳу уюбаху)¹⁴.

Р у б о и я:

*Улким, баданига токи жон бўлғусидур,
Жондин бадани ичра нишон бўлғусидур,
Килки нечаким нуктафишон бўлғусидур,
Ҳар нуктада манқабат аён бўлғусидур.*

Азизу ниёз гулчехралари юзидин бу навъ парда очар ва аларнинг зулфи сунбулларин чехралари гуллари узра сочарким, ҳақ субҳонаху ва таолоким, инсонни сойири махлуқотдин мумтоз ва мажмуи офаринишга сарвар ва сарафроз қилдиким: «Ва лақад карамно бани Одама»¹⁵ каримаси андин мухбирдурур, «Ва лақад халақно ал-инсона фи аҳсани тақвими»¹⁶ анга мушъир. Мунга жиҳат шарафи нутқ ва мақол эрди ва мужиби лутфи каломи фархунда маол. Ҳар ойна бу жавҳари жонбахш башар хилқати конидин ва бу лулуи равонбахш инсон вужуди уммонидин зоҳир бўлмаса эрди — Исо¹⁷ била маркаби аросида не тафовут ва Солиҳ¹⁸ била ноқаси ўртасида не муғоярат бўлғай эрди.

Р у б о и я:

⁹ а.: Оллоҳ ундан рози бўлсин ва Оллоҳ юзини ёрлақасин.

¹⁰ а.: Куёш ва тонг нури билан қасамёд қиламан (Сура, Ал-шамс, 1-оят).

¹¹ а.: Тун билан унинг зулматида қасамёд қиламан (Сура, Ал-лайл, 1-оят).

¹² а.: Боғлар ичидан дарёлар оқиб ўтади.

¹³ а.: Мевалар етилади, хурмолар, анорлар ўсади.

¹⁴ а.: Унинг айбларини Оллоҳ яширсин.

¹⁵ а.: Одам болаларини сийладик.

¹⁶ а.: Биз инсонни энг яхши тузилиш билан яратамиз.

¹⁷ Исо пайғамбар – Диний ривоятларга кўра унинг нафаси ўликни тирилтирар экан. Лақаби Масих.

¹⁸ Солиҳ пайғамбар – Нухнинг ўғли Сом фарзандларидан. Навоий демакчики, агар инсон сўз сўзламаса, Исо билан унинг оти ва Солиҳ билан унинг туяси орасида фарқ бўларми эди?!

*Сўздурки нишон берур ўлукка жондин,
Сўздурки берур жонга хабар жонондин,
Инсонни сўз айлади жудо ҳайвондин,
Билким, гуҳаре шарифроқ йўқ андин.*

Бу сўзким, сойири ҳайвонот билан инсон орасида дағи тафовут анинг сабабиндур. Турфа буким, анинг орасидаға тавофут беҳадду фарқ беададурки, «Каламу ан-носу ала қадри уқулиҳим»¹⁹ андин хабар берур.

Маълум бўлдимки, сўзга маротиб бор ва ҳар мартабада хунар маъйиб ва ул маротиб ижмоли юзидин идрок ва диққатойинлари ва уқул хурдабинлари қошида уч қисм бирла мунқасимдурур. Ва лекин тафсил ҳисобида кўпрак мутафарриъ бўлур.

Чун мухтасар мақолотда сўз маротиби мабоситининг кушойиши йўқ эрди ва муҳаққар калимотда сўз мадорижи рифъатининг оройишн сиғмас эрди, ҳар оинаким, ижмол тариқи била ихтисор қилдиким, аъло ва авсат ва адно бўлғай, аъло бобида кўпдур ва сўз йўқ деганнинг ҳам сўзи хўбдур, ул кундин аввалини малики қадим каломида ва сўзи таърифида ўз расулидин халойиққа пайғомидурким, ваҳй котиблари лавҳан ваҳйосор ўз қалами мўъжиз нигори билан: «Фаату бисуратин мин мислиҳи»²⁰ салоси урубдурлар. Ва балоғат бобида якқаламалиқ садосин сипеҳр муншисидин ошурубтурлар. Ва мундин сўнгра нубувват тилининг осориким: «Ва ма янтиқу ан алҳо»²¹ анинг шонидадур. Рисолат лисонининг гуфториким: «Инна ху илло вуху юқо»²² анинг баёнидадурким, назмда балоғат ва насрда фасохат таърифида «Инна мин аш-шеъри ли ҳикматун ва инна мин ал-баёнис-сеҳран»²³ буюрубдурур ва сеҳр демайким, мўъжиза кўргузубдур.

Мундин сўнгра ҳидоят гулистонининг булбули ҳушилҳони ва валоят шакаристонининг тўтийи ширинзабони, каромат сарпанжаси била балоғат Хайбари эшикин очқон ва карам зўрдасти била каромат баҳри лаолисин замона аҳли бошиға сочқон: икки забоналик килки зулфиқоридин нишона ва ул килки забоналари суръатда дулдулидек равона бу баргузиданинг назми гавҳарнишони ва насри луълуфишонидур. Андин сўнгра машойих ва авлиё («Рази аллоҳу анху»)²⁴ сўзи бўла олур.

- Ва авсат сўз жамоати фусаҳойи балоғатшиор ва булағойи фасохатдисор иборати фархунда ишоратларидурким, зоҳир юзидин саноеъ ойин ва бадоеъ тазйин воқеъ бўлубтур: «ало қадри маротибиҳим»²⁵.

Ва адно сўз хайли авом такаллуми, балки сойир уннос тараннумидурким, баъзининг алфозидин кишига маъни маълум бўлур ва баъзидин бўлмас. Ва баъзи кишининг балиғ маънилиқ алфозини маълум қилмас, балки маънисиз алфозини сурмакдин ҳам ғарази бемаъни эрканин билмас.

Оллоҳ, оллоҳ! Сўз маротиби таҳқиқи не бало дақиқдурким, анинг силкидаги жавоҳир ўзин ҳарфи тирзиққа етурур.

Р у б о и я:

*Рифъат аро фавқи Арши аъзам сўз эмиш,
Жонбахш дами Масиҳи Марям сўз эмиш,*

¹⁹ а.: Инсонлар ақллариға яраша гапирадилар.

²⁰ а.: Шунга ўхшаш сурани келтиришлари (га).

²¹ а.: У ўз хоҳиши билан гапирмаяпти.

²² а.: Унга очилаётган вақт келаяпти.

²³ а.: Ҳақиқатан ҳам шеърда, ҳикмат баёнида сеҳр бор.

²⁴ а.: Оллоҳ улардан рози бўлсин!

²⁵ а.: Мартабаларига лойиқ ҳолда.

*Маъни дурри анда барча мудғам сўз эмиш,
Улким анга маъни ўлмагай ҳам сўз эмиш.*

Сўз боғи ажаб гулистонедурким, анда жонбахш атрлик ашжори мавзун ва рухпарвар ройихалик раёҳини гуногун кўпдурур ва лекин фойдасиз хасу хошоки, балки зарарлик хори ҳалоки ҳам бордур.

Р у б о и я:

*Лекин бу баҳор жилва оғоз қилур,
Бўстон аро гул игуҳлари ноз қилур,
Гар зог тикан аро ватан соз қилур,
Булбул бори гул баргига парвоз қилур.*

Чун бу нотавоннинг булбули таъби сўз гулистонин нишман қилди ва андалиби руҳи сўз гулшанин ватан айлади — гул иси ройихаси димоғига жўш солди ва гулбун насими жонига анча хуруш юзландурдиким, хасу хошок сори кўз солмади ва тикан осибидин кўнглига парво қилмади, яъни бу заифи ҳақирға чун инояти азалий ва саодати лам назалий сўз жамиласин марғуб этти ва маъни турфасин маҳбуб, ходийи тавфиқ борча сўзнинг тузрак тариқиға йўл кўргузди ва маънийи тахт қиқ борча маънининг ростроқ навосин базмида тузди: ложарамким, кўпрак авқотим Каломуллоҳ иштиғоли ва анинг тафосири қийлу қоли била ўтар эрди, то аҳодис дарёсиға ғавс қилур эрдим ва андин гаронмоя гавҳарлар иликка кивурур эрдим, то Ҳазрати амир сўзлари равзалари томошосиға қадам қўяр эрдим ва ҳар равзада «Ва ҳур атника мисол суллуълу ал-макнуна»²⁶ висолларидин баҳра топар эрдим: батахсис «Наср ул-лаолий»²⁷ким, ул Ҳазратнинг валоят дарёсидин чиққон самин лаълулардир ва каромати уммонидин ҳосил бўлғон гаронмоя инжулар. Ва абнойи замондин ва афозили даврондин баъзидинким, таъби қасри рафиъ ул-бино²⁸ ва илми муаскари бадеъ ул-ливо²⁹ бўлғай, андоқ маълум бўлур эрдиким, бу луълуларниким, ғайрати шоҳи вилоятининг баҳри кафи сочибдур, форсий услуб била назм силкига тортадур. Ва ул инжуларниким, мағриб дарёси ёқасиға тўкулубдур, интизом риштасиға чекадур.

Ва паришон хотирға ва ошуфта замирға бу орзу кўп дағдаға солур эрдиким, туркий тили била мен ҳам ул лаолини ораста қилғаймен ва бу муддао кўп тараддуд еткурур эрдиким, мўғул услуби била мен ҳам ул жавоҳирни пироста этгаймен, то замона нав аруси зеболик либоси ул мурассаъ била зийнат топқай ва сипехр маснадида анжум шоҳининг сарафрозлик тожи ул тарсиъ била мукалал бўлғай, то андин турк улусиға ҳам ҳаззи шофи ва баҳраи вофи муяссар бўлғай. Аммо машаққат ва меҳнат қасратидин, балки бизоат ва фароғат қиллатидин бу мурод этагига илик ура олмас эрдим ва кўлумни бу мақсуд зайлиға етура олмас эрдим, то бу файз замонким, тарих секиз юз тўқсон эрдиким, «файз»³⁰ хуруфининг ҳосили бўлғай, адам ниҳонхонасидин ажаб ганже вужуд жилвагоҳига жилваи зухур кўргузди, латойифи лаолийи самини била мамлу ва заройфи явоқити оташини била машхун ва инояти баҳористонидин ғариб равза очилди, маони сарву гуллари била рухпарвар мақосиди шамшод ва сунбуллари бирла рухгустар, йўқ, йўқким жузв³¹, балки дафгаре, не дафгарким, жунге, қайси жунгким, баҳре! Жузв десам, қайси жузвнинг ҳар ҳарфи мазҳари кулл бўла олғай. Агар жунг десам, қайси

²⁶ а.: ва кўз кораси яширин дурдек.

²⁷ а.: Сочма дурлар.

²⁸ а.: Кенг бино.

²⁹ а.: Моҳир қўмондон.

³⁰ «Файз» – сўздан абжад ҳисобида «Назм ул-жавоҳир» ёзилган 880 – 1485 йил чиқади.

³¹ «Жузв», «дафтар», «жунг», «баҳр» – сўзлари замирида Навоий Хусайн Бойқаронинг «Рисола»сини назарди тутмоқда.

жунгда юз дарё топи либдур ва агар дарё десам, қайси дарёнинг ҳар дурри куёш гавҳариға ортуқчилик қилибдур.

Р у б о и я:

*Ҳар сафҳаси гулбарги тари келдиму де,
Ё сафҳаи рухсори пари келдиму де,
Ёламъаи меҳри ховари келдиму де,
Ул меҳрга жони муштари келдиму де.*

Ақл анинг идрокидин ожиз бўлиб, бу таронаға тараннум туздиким,

Р у б о и я:

*Не сафҳаи иқболу саодатдур бу,
Алфози аро не зебу зийнатдур бу,
Маънисиди ҳар сори не диққатдур бу,
Олам элига мужибби ҳайратдур бу.*

Ва нотика анинг баёнидин мабхут қолиб, бу фасонаға такаллум кўргуздиким,

Р у б о и я:

*Оллоҳ, Оллоҳ! Бу дағи ишиому экин,
Ёруҳи қудс файзидин иймому экин,
Ишио демай, анфоси Масиҳому экин,
Ё қудрати Оллоҳу таолому экин.*

Сипеҳр муншисидинким, иккинчи торам кишвари анга якқаламадур, қалам тили била бу навъ садо келдиким,

р у б о и я:

*Бу худ эмас аҳли хиттаи хок сўзи,
Ҳам буйла бийик йўқ аҳли афлок сўзи,
Бу тил била эрмас эзиди пок сўзи,
Сўз демаки, эрмас аҳли идрок сўзи.*

Ва афлок хатибидинким, олам эли анинг ҳумоюн юзидин касби саодат қилур, бу нидо эшитилдиким:

*Улким бу сўз исноди анинг зотиғадур,
Давлат юзи акси рои мириёотиғадур,
Ҳар хутбаки кўкта давлат исботиғадур,
Барча анинг алқоби била отиғадур.*

Яъни, ул кишиким, анинг хомаи дурбори, бу номани гавҳарнигор қилибдурур ва ул кимсаким, бу номаи гавҳарнигор дуррлари анинг хомаи дурборидин сочилибдурур

Шаҳе³² дурким, олам шоҳлари анга фармонпазирдурлар ва Шаҳедурким, даврон шаҳаншоҳлари рибкаи ҳукмида асир, хилофатпаноҳеким, «Инна жоила филарзи халифата»³³ тирозидурур, анинг қомати иқболиға лойиқ адолат дастгоҳеким, «Адл соатин хайрун мин ибодати ситийна суннатун»³⁴ давожидурким, анинг тах ти фалак мисоли китобасиға мувофиқ раиятнавозеким, «Иннал-лоҳу яъмуру бил-адли вал эҳсони»³⁵ ламъадур анинг миръоти ломий муҳолифгузоре «Ва янҳи ан алфухашо вал-мункар ва буғо»³⁶ ашиъадурур анинг тиғи қаҳрида сотеъ, сафшиканеким: «Инна фатҳно лака мубинан»³⁷ дебочадурур қазо килкидин анинг шуккаи ливосиға ёқилғон аъдо афганикем: «Ва янсурака Аллоҳу насран азизан»³⁸ ояти дурур қадар хомасидин анинг тиғи юзига қазилғон фасоҳат шиорекем: «Айнан тасаммо Салсабилан»³⁹ зулоли анинг дарёйи ҳаёт табъидин рашҳаи бўла олғай, балоғатдисорекем: «Ва қийл ёрзи аблағи маъхуди»⁴⁰ анинг ҳуккаи пур гавҳариға такаллум вақти диққати калом била татабуъ қила олғай.

Р у б о и я:

*Жисм ўлди жаҳон бу жисмнинг жони ҳам ул,
Тахт ўлди фалак бу тахт султони ҳам ул,
Баҳр ўлди маони гуҳарафшони ҳам ул,
Олам элининг шоҳи суҳандони ҳам ул.*

*Офоқ ганжи зоти фархундасй бил,
Афлок чароги ройи раҳшандаси бил,
Жамшедни ҳашият ичра шармандаси бил,
Донишда Скандарни камин бандаси бил.*

*Ҳар кимки заиф дилнавози де ани,
Ҳар кимки фитода чорасози де ани,
Ҳар кимки гамин маҳрами рози де ани,
Шоҳики бу навъ Шоҳи Ғози де ани.*

Яъни, зилиллоҳи таоло ал-арзин ва қаҳрамони алмаъ ва л-тийн ас-султон ибн ас-султон Абулғози Султон Ҳусайн Баҳодурхондурким,

р у б о и я:

*Кўп йил ани ҳақ жаҳонда тутсун, ёраб,
Ва ҳар офатдин омонда тутсун, ёраб,
Ҳам ҳашимати бегарона тутсун, ёраб,
Ҳам давлати жовидона тутсун, ёраб.*

³² Мазкур «Рисола»ни ёзган шоҳ – Ҳусайн Бойқародир.

³³ а.: Мен ерга халифа қилиб тайинлайман.

³⁴ а.: Бир соатлик адолат олтмиш йиллик ибодатдан яхшидир.

³⁵ а.: Ҳақиқатда Оллоҳ адолат ва яхшилик қилишни буюради.

³⁶ а.: Ва фахш, ифлослик ва адолатсизликни рад этади.

³⁷ а.: Ва Оллоҳнинг сенга кучли ёрдам бериши учун.

³⁸ а.: Ва оллоҳнинг азизларга ёрдами сураси.

³⁹ а.: У ердаги Салсабил аталмиш чашмадан.

⁴⁰ а.: Айтилдики, эй ер-сувингни ютгил.

*Офоқ мулуки хоки роҳ ўлсун анга,
Кўк маснади тахти иззу жоҳ ўлсун анга,
Анжум адади хайлу сипоҳ ўлсун анга
Ул элга яна тенгри паноҳ ўлсун анга.*

Чун маълум бўлдим, мундоқ шоҳи фалаксарирким, сипеҳр муншиси анинг авсофи иншои била гардун авроқи ложувардисин мушкин қилса, таърифининг юзидин бирин қилмамиш бўлғай, бу янглиғ рангин иншо қилибдурур. Ва чун шубҳа қолмадиким, бу навъ хуршеди жаҳонгирким, олтинчи поялиғ минбар хатиби анинг дуосининг жавоҳири била тўқуз фалак ҳуққаларини мамлу этиб, ончаким керак мингдин бирин адо этмамиш бўлғай, бу навъ жузви сеҳройин ароға ки вурубдурур. Фотихасидин хотимасиға дегинча оёти каломи малики аллом била музайян ва аҳодиси расули аном алайҳиссалоту вас-саллам била мубайян ва абёти мўъжиза монанди тарокибидин Заҳир⁴¹ ва Анварий⁴² руҳи шарманда ва фикароти сеҳр пайванди салосатидин Вассоф⁴³ била Табарий⁴⁴ равони сарафканда.

Чун мақсудиға мулоҳаза қилди ва мазмуниға назар солди, ул рафиъ иборатға мазмун ҳазрати бори шукри неъматини вожиб билмак ва ул бадеъ ишоратдин мақсуд нимаеки, мужиби шукргузорлиқдурур, теъдод айламак эрди.

Ул жумладин, рубъи маскун салотиниға сарафрозлиғ, балки ақолими сабъа фуқаросиға навосозлиқ ва бавужуди бу салтанат ахлоқи ҳамида ва ҳисоли писандидаким, алар била Каюмарс ва Жамшид замонидин бу вақтқа дегинча жамиъ салотини комгоридин мумтоз бўла олмоқ ва борча хавоқини олий миқдорин имтиёз топмоқ эрди. Нечукким, бори тоало авомир ва навоҳисининг тамшияти ва саййид ул-мурсалин шариат ва сунанининг тақвияти ва адолат айни партавидин зулм зулумотин итурмак ва сиёсат «син»и аррасидин бидъат ва фасод дарахти бўйнин қатъға еткурмак ва шужоат қиличи сунидин мулк бўстонин сарсабз ва шодоб қилмоқ ва саховат саҳоби ёғинидин садафдек оғзи қуруғон софи замирларға дурри ноб сочмоқ ва ҳаводиси жигарсўз биёбонидағи сўхталарни марҳамат шодурвони соясиға тортмоқ ва навойиби ғамандузи намандуз зиндонидағи меҳнат андухталарни навозиш кирёс ва айвони паноҳиға сиғурмоқ ва нотавон раоёға ҳар кун шафқати тоза ва бехонумон ғурбоға марҳамати беандоза зоҳир қилмоқ.

Ва сойир бу навъ афъол ва бу янглиғ хисолким, ҳам ул номи ва фикраст ва кироми дебочада мазкур ва мастурдурурким, тафсили мужиби татвил ва таъвили боиси қийлу қол бўлурким, борча мужиби шукри беҳад ва ҳамди беададурлар.

Ва яна ул жумладин, фазлу камол ва ҳусни мақол аҳли марқум эрдиким, илмлари дарёсидин сипеҳрнинг гунбади обгуни ҳубоб ва анжумнинг қатороти сиймобтуни дурри ноб бўла олғай ва фазллари гулистонидин ҳар ҳақир гулбунни гунбади нилуфари ва ҳар камина сариқ гулни хуршеди ховари деса бўлғай ва назмлари жонбахш ва равонлиғидин чашмаи ҳаёт оғзида сув ва насрлари тафриқ ва нишотангизлиғидин субҳи содиқ лабида кулгу ва бу жамъ аржуманд зумрасида ва бу ҳайли бемонанд орасида жавоҳир силкида чашм захм дафъи учун шабани тортқондек бу тийра рўзгорни ҳам сиғуруб ва раёҳин дастасидин айн ул-камол газанди манъи

⁴¹ Заҳир – Заҳир Фаробий, машҳур шоир (ваф. 598 – 1201 – 1202, Табриз). Асли Фарёбдан. Ёшлигидан илм-фан, шеър, адабиёт, ҳикмат, илми нужумни ўрганишга киришади. Хуросон Мозандарон, Озарбайжонга сафар қилади. Қасидалар девони бор.

⁴² Анварий – Авҳадуддин Али ибн Муҳаммад (1105, Абивард 1187, Балх) машҳур форс шоири. Тус мадрасида таҳсил топган. Илми нужум, ҳикмат, ҳандаса, фалсафа ва тиббиёт илмларини пухта билган. Марв ва Нишопурда истиқомат қилган. Анварийнинг ҳажвиялари ғоят ўткир. Шоирни қасиданависликнинг пайғамбари деб таърифлаганлар. 15000 байтли девонида қасида, ғазал, рубоий ва китъалар мавжуд.

⁴³ Вассоф – Шарафуддин Абдуллоҳ. Мўғул султонларидан Ғиёсиддин даврида яшаган олим, атоқли тарихнавис.

⁴⁴ Табарий – Муҳаммад ибн Жориф, форс донишманд тарихчиларидан. У Абу Бақр Хоразмийнинг холаваччаси. «Тарихи Табарий» иоми билан машҳур асар муаллифи.

Навоий бу шоир ва муаррихларга Хусайн Бойқарони ўхшатмоқда.

учун хошокни чеккандек бу хоксорни ҳам кивуруб эрдилар. Агарчи жавоҳир аро шаба кирса аларнинг қийматиға нуқсон бўлмас ва раёҳин ичра хошок тушса аларнинг нақҳатиға зиёне юз қўймас.

Аммо гавҳар аросики, жавоҳир силкига шабани чекса, бу тартибининг муқобаласида шаба ғайри қуллуғ не қилғай, балки анинг қуллуғидин ҳам не келгай. Ва гулдаста бандеки, раёҳин орасида хошокни сиғурғай, бу таквияти ўтрисида хошокдин ғайри афтодалиқ не келгай, балки анинг афтодалиғидин ҳам не очилғай. Оллоҳ, оллоҳ! Не ёвадурурки, дермен: хайҳот, хайҳот! Не ҳазаёндурки, айтурмен!

Саҳоби мутири тар доман қатрани манзалатда дарёға еткурубдурур. Сипехри даввор шабнам рашошасиға анжум зиёси берибдурур ва чархи зул-иктидор туфроқ ажзосини қуёшдин ўткарибдурур.

Яъни, ул Ҳазрати гардун рифъат авсофин битирға котиби лавҳи қалам илгига олса, варақ сафҳасидин ўзга лойиқ эрмас, бу хоксори безътибор васфида кофуркирдор варақ узра мушқбор хома сурубдурур ва ул жаноби малакий интисобким, таърифин қилурда ақли кулл натиқаси лол бўлуб, ажздин такаллумға ёри; бермас ва хошоки таърифида баёзваш сафҳа баёзида ахтар монанд жавоҳир тўкубдурур.

Р у б о и я:

*Бир заррани меҳри зарфишон васф этмиш,
Бир қатрани баҳри бекарон васф этмиш,
Бир хастани Исойи замон васф этмиш,
Бир бандасини шоҳи жаҳон васф этмиш.*

*Бир зорки туфроғ айлади ғам ани,
Эл қадрда кўрди заррадин кам ани,
Чекти фалак узра Ариши аъзам ани,
Хуршеддек айлади муқаррам ани.*

*Хар хаски ишин чарх мазаллат қилгай,
Туфроғ аро поймоли меҳнат қилгай,
Давлат анга онча қадру рифъат қилгай —
Ким, поя аро тубийи жаннат қилгай.*

Басорат аҳли тааммул қилсунлар ва ҳамият хайли тафаккур айласунларки, бу пашшаи заиф юз пили боло мавҳибат муқобаласида не қила олғай ва бу гадойи наҳиф минг ганжи сипехросо саховат узрин нетиб қўла олғай. Агар дуоға иктифо қилсам, фаразанки ҳаётим минг йил бўлса ва ҳар сари мўюм ўрнига минг тил ва ул тиллар борча дуоға жори ва ул дуолар ўқи истижобат сайдиға кори, юз мингдин бирининг муқобаласида бўлмағай. Ва агар маҳол муддаоға йўл бериб, қўлумдин келса, афлокнинг тўққиз хонида кавокиб жавҳарин ва анжум лаолисин ул Ҳазратнинг бошиға сочсам, балки аёғиға тўксам, ул Ҳазрат сочқон дуррлар олдида не кўрунгай ва анинг ҳиммати жанобида бу фулкиёна муҳаққар не бўла олғай.

Р у б о и я:

*Бу фикр ғам ўтига кабоб этти мени,
Бу дағдаға бетоқату тоб этти мени,
Бу қайғу асири изтироб этти мени,*

Ҳосилки, бу андеша хароб этти мени.

Боқиб турай десам ҳамият рухсат бермас ва боқиб турмасам ҳеч иш анинг чораси эрмас,
хайрат илгида лол ва машаққат хайлиға поймол эрдимки,

р у б о и я:

*Иқбол ионат ибтидо қилди манга,
Афлок гуҳарларин фидо қилди манга,
Ҳотифки башорати нидо қилди манга,
Мазмунини бу навъ адо қилди манга —*

ким, бу навъ луълуларки, шоҳ бошининг нисориға лойиқ бўлғай т-иларсен ва андоқ
инжуларким, шаҳаншоҳ фарқининг ийсориға мувофиқ бўлғайки, истарсен — каромат
уммонидин тила ва валоят баҳри бекаронидин иста.

Р у б о и я:

*Гавҳар керак эрса бенаволиқ айла,
Эҳсони била комраволиқ айла,
Баҳи қафидин анинг гадолиқ айла,
Дарёйи карамга ошнолиқ айла.*

*Дарёйи карам кимгаки огоҳдурур,
Билдикки, валоят аҳлига шоҳдурур,
Гумроҳларга барандаи роҳдурур,
Бу бешада яъни Асадуллоҳ⁴⁵ дурур.*

Ҳотифи фархунданафас чун ишоратин билдим — Ҳазрати Амир «Наср ул-лаолий»⁴⁶си
таржимаси азимати қилдим.

Ул валоят дарёсининг ғаввосй ҳар лаоликим, дуррфишон хомасидин наср қилибдурур ва ул
ҳидоят лужжасининг шиноси ҳар дурреким гавҳаррез илигидин сочибдурур, борчасин бу
ҳумоюн Ҳазратнинг меҳрпартав тожиға муносиб ва бомиқдор кўрдум ва мажмуин бу рўзафзун
давлатнинг насиҳатшунав қулоғиға мувофиқ ва сазовор топтим. Ул сочилган дуррларни бу
Ҳазратнинг олий исмиға вазн қаффасиға қўйдум ва тўкулган лаолини бу маҳдумнинг бийик
алқобиға назм риштасиға чектим. Агарчи силки бир-биридин гусиста ва дурари шикаста ва
бастадурур, умид улким, қабул хозинларининг қўлиға тушгай ва ижобат ганжурларининг
маҳзани қабулиға киргай ва бурунғи нозим таржима қилғондек ҳар нуктани бир рубоий адо
қилилди ва ҳар рубоийнинг тўрталаси мисраъини муқаффои мураддаф маръи тутулди.

Р у б о и я:

*Ҳар бириси тўрт риштаи дуррму экин?
Ёлуълуи дарёйи тафаккурму экин?
Ё ҳар биридин дуррға тафоҳурму экин?
Сўз руҳиға йўқса тўрт унсурму экин?*

⁴⁵ Асадуллоҳ – Оллоҳнинг шери: Ҳазрат Алининг лақаби.

⁴⁶ «Наср ул-лаолий» (сочма лаълу-марварид, қимматбаҳо тошлар). Ҳазрат Али қаламига мансуб ҳикматлар мажмуаси.

*Ҳар бирини тўрт дурри шаҳвор дегил,
Тўртунчи фалакда меҳри заркор дегил,
Рубъи маскунда Каъбаи осор дегил,
Байт ул-муқаддасқа тўрт девор дегил.*

Алҳамду лиллоҳи таолоки, бу рубъи маскунда шохнинг чаҳор болиш салтанати солди ва чаҳор болиш салтанат узра тўртунчи фалакнинг гирд болишин муттақо қилди, яъни бу рубоийлар шох алқобиға назм силкида интизом топтилар ва бу тароналар шоҳи хусрави жам жоҳ отиға шароити ихтитоми ўзлариға топтилар, чун «Наср ул-лаолий»ни назм силкиға тортилди, отин «Назм ул-жавоҳир» қўюлди.

Р у б о и я:

*Ёраб, ул жавоҳирларники, манзум эттим,
Чекканим анга ҳар нуктаки, маълум эттим,
Ҳар нуктага бир тарона марқум эттим,
Кўп гавҳар анинг зимнида мактум эттим.*

*Сен доғи улус кўнглига марғуб эт ани,
Ошиқвашлар қошида маҳбуб эт ани,
Толиб қилибон халқни матлуб эт ани,
Мазмуни киби боштин-оёқ хўб эт ани.*

*Сўз бирла Навоий этма бедод эмди,
Бер маърифат авроқини барбод эмди,
Шаҳ нуктасидин халқни қил шод эмди,
Мақсудни яъни айла бунёд эмди.*

1. Иймону маръи йуърафу биаймониҳи⁴⁷

Иймони анингки куфриға сотир эрур,
Чин нукта демакка ул киши қодир эрур,
Ҳар кимсаки иймон ишида моҳир эрур,
Иймонини билки, отидин зоҳир эрур⁴⁸.

2. Аху-ка ман ва асока фил-шиддати⁴⁹

Қардошинг эмас улки кўюб бош санга,
Давлат чоғи қилғай ўзни қўлдош санга,
Ким, қилди қатиғлиғда вафо фош санга,
Ул бўлди ҳақиқат ичра қардош санга.

3. Изҳор ул-ғанйи минаш-шукри⁵⁰

⁴⁷ 1. Кишининг иймони аҳдига вафо қилишидан билинади.

⁴⁸ Ҳазрат Алига нисбат берилган ҳадисларни Тошкент Давлат Шарқшунослик институти аспиранти Абулфаиз Саидасқаров таржимасида изоҳлар аввалида келтирамыз ва миннатдорчилик билдирамыз.

⁴⁹ 2. Фалокат етканда ёрдамга келган киши – биродаринг.

Шукр айлади шиддатда рижо изҳори,
Ҳар меҳнат аро дафъи бало изҳори,
Мол истасанг эт шукру сано изҳори-
Ким, шукр демак қилур ғино изҳори.

4. Аддиб ийолака танфаъухум⁵¹

Топтинг чу аёл яхшилиқ еткурғил,
Ўргат адабу яхши қилиқ еткурғил,
Ҳар неча адаб бўлса, қатиг еткурғил,
Хайлингға адаб қилиб асиғ еткурғил.

5. Адаб ул-маръи хайрун мин заҳабихи⁵²

Олтин-кумуш этма касб давлат кунидин-
Ким тортар адаб улусни меҳнат тунидин,
Гар йўқтур адаб, не суд олтун унидин,
Элнинг адаби хушроқ эрур олтунидин.

6. Адоеъ уд-дайнн мин ад-дини⁵³

Хўб эрмас дайн муддаоси элга-
Ким, қаттиғ эрур бурч балоси элга,
Қайтармоқ эрур анинг давоси элга-
Ким, диндин эрур бурч адоси элга.

7. Аҳсин илал-мусиъи тасуддуху⁵⁴

Гар хасм жафосидин сарандоз ўлғунг,
Доим таабу аламға анбоз ўлғунг,
Сен лутф этиб агар навосоз ўлғунг,
Бу важҳ била анга сарафроз ўлғунг.

8. Ихвану ҳаза аз-замани бавасис ул-уйуби⁵⁵

Даҳр элики келди аҳли номус бори,
Қардошлар эрур макр ила маҳбус бори,
Олингда неча қилса заминбўс бори,
Лекин бордур айбинга жосус бори.

9. Истироҳат ун-нафси фил-йаъси⁵⁶

⁵⁰ 3.Бойликнинг изҳори – шукрдир.

⁵¹ 4.Болаларингни тарбия қил – уларга фойда келтирасан.

⁵² 5.Кишининг одоби унинг бойлигидан яхшидир.

⁵³ 6.Бурчни ўташ – диндандир.

⁵⁴ 7.Ёмонга яхшилиқ қилиш билан уни қайтарган бўласан.

⁵⁵ 8.Бу замоннинг одамлари айб қидирувчилардир.

⁵⁶ 9.Рухнинг роҳати маъюслиқдадир.

Ҳақдин дурур элга аҳли таънид ўлмоқ,
Навмид ўлуб толиби тажрид ўлмоқ,
Чун яъс дурур осудаи жовид ўлмоқ,
Роҳат етурур нафса навмид ўлмоқ.

10. Ихфоя уш-шада оиддун мин ал-муруввати⁵⁷

Олам тарки кишига ҳимматдин эрур-
Ким, кўп шиддат ул сори рағбатдин эрур,
Нафсингга қаю аламки шиддатдин эрур,
Махфий тутмоқ ани мурувватдин эрур.

11. Бирр ул-волидаини салафун⁵⁸

Иста ато йўлида жон фидо қилмоқ,
Куллуқ анога ҳам улча имкон қилмоқ,
Зухри абад истасанг фаровон қилмоқ,
Бил они ато-анога эҳсон қилмоқ.

12. Башшир нафсака биз-зафари баъд ас-сабри⁵⁹

Нафс уйига сабр ила иморат англа,
Бесабрлигин анинг шарорат англа,
Иш сабр сори анга ишорат англа,
Сабрни зафар сори башорат англа.

13. Баракат ул-умри фи ҳусн ил-амали⁶⁰

Ҳақ йўлида ҳар кимга ибодат бўлғай,
Яхши амал асбоби саодат бўлғай,
Гар яхши амал кишига одат бўлғай,
Умри бу амал бирла зиёдат бўлғай.

14. Баракат ул-маоли фи адоъ из-зақоти⁶¹

Гар молни асбоби нажот айлагасен,
Дарвешга садқасини бот айлагасен,
Молингдин агар сарфи зақот айлагасен,
Кўпрак бўлурига илтифот айлагасен.

15. Баъ ад-дунё бил охирати тарбаҳу⁶²

⁵⁷ 10.Мурувват қийинчиликларни тўсади.

⁵⁸ 11.Ота-онага меҳрибонлик – меросдир.

⁵⁹ 12.Ўзингга сабрдан кейин зафар келишини билдириб қўй.

⁶⁰ 13.Умрининг баракаси чиройли амаллардадир.

⁶¹ 14.Мол-дунё баракаси зақотни адо этишда.

⁶² 15.Бу дунёни охират учун сотиб юбор, фойда кўрасан.

Дунё била неча зебу оро қилмоқ,
Ул зеб ила дўзах ўти барпо қилмоқ,
Мумкин эмас эрса тарки дунё қилмоқ,
Уқбо била хушдур ани савдо қилмоқ.

16. Буқоъ ул-маръи мин хашйат-иллоҳи қуррату айнии⁶³

Ҳар кимки хушуъ уйини маскан қилғай,
Олам сижинин ҳақ анга маъман қилғай;
Ҳақ ваҳмидин улки йиғламоқ фан қилғай,
Ул ашк анинг кўзини равшан қилғай.

17. Батн ул-маръи адувваху⁶⁴

Ҳар кимгаки кўп таом емак фандур,
Билгилки, нажосатқа тани маскандур,
Қорнинг била дўст бўлмасанг аҳсандур,
Невчунки эр ўғлига қорин душмандур.

18. Буқрат ус-сабти вал-хамиси баракатун⁶⁵

Кўп келди замонанинг мукаррар субҳи,
Баракат дуридан топмади зевар субҳи,
Кўргузмади они чархнинг ҳар субҳи,
Жуз шанбау панжшанбаи анвар субҳи.

19. Бало ул-инсони мин ал-лисони⁶⁶

Сўзидин кишиким ғаму бало ҳосилдур,
Ҳар нуктада тили деса бало дохилдур,
Бесирфа деган кишига тили қотилдур,
Алқиссаки, кимсанинг балоси тилидур.

20. Баррик ло тубтилҳу бил-манни⁶⁷

Жуз жуду сахо уйини манзил қилма,
Имсокни сахо юзига ҳойил қилма,
Қил яхшилиқу демакни дохил қилма,
Миннат била яхшилиғни ботил қилма.

21. Башошат ул-маръи атийматун-сониййатун⁶⁸

Эҳсонки бировга сийрату сон келди,

⁶³ 16.Кишининг Оллоҳдан кўрқиб йиғлаши кўзни равшан қилади.

⁶⁴ 17.Кишининг қорни – душманидир.

⁶⁵ 18. Шанба ва пайшанба тонглари барақадир.

⁶⁶ 19.Инсонга бало тилдан келур.

⁶⁷ 20.Эзгулик қил, аммо уни миннат қилиш билан йўқ қилма.

⁶⁸ 21.Кишининг мулойимлиги [эҳсондан сўнг] иккинчи совғадир.

Ашколи спехр олдида осон келди,
Эҳсон ҳар неча зеби инсон келди,
Эҳсонда тараб икинчи эҳсон келди.

22. Таваккал алаллоҳи йакфика⁶⁹

Ҳар ишдаки ҳаққа мултамас бўлғусидур
Иш саъб эса тенгри чорарас бўлғусидур,
Ҳар йўлгаки кўнглунгга ҳавас бўлғусидур,
Тенгрига таваккул санга бас бўлғусидур.

23. Таъхир ул-асрѳати мин ал-икболи⁷⁰

Не ишки ёмонлиғ ўлди таъсири анинг,
Йўқ дарду надамдин ўзга тавфири анинг,
Мукбил агар истар ўлса тадбири анинг,
Иқболдурур кишиға таъхири анинг.

24. Тадорака фи охир ил-умри мо фотака фи аввалиҳи⁷¹

Қуллуқ ишида қисмати авқот айла,
Чун умрға эътимод йўқ бот айла,
Умр аввалида ҳисоби мофот айла,
Умр охирида қазойи мофот айла.

25. Такосул ул-марѳи фис-салоти мин даъф ил-иймони⁷²

Ҳар кимки эрур тамом таваккул анда,
Бўлғуси намоз бетааммул анда,
Ҳар кимки аён эгар тағофул анда,
Иймон заъфидур такосул анда.

26. Таффала бил-хайри танулҳу⁷³

Бас кимсаки меҳнат ичра солди ғам ани
Ким, яхши тафаъул айлади хуррам ани,
Фолеки ёмондурур айлагил мубҳам ани,
Ўз фолини яхшиким топарсен ҳам ани.

27. Тағафал анил-макруҳн тавфирун⁷⁴

Гар даҳр элидин етишса макруҳ санга,
Албатта керак бўлмаса андуҳ санга,

⁶⁹ 22.Оллоҳга таваккал қил – шунинг ўзи кифоя.

⁷⁰ 23.Балонинг кечикиши – иқболдир.

⁷¹ 24.Умринг аввалида ўтган ишлар хатосини умринг охирида тўғрила.

⁷² 25. Кишининг номозда эринчоқлик қилиши – иймонининг заифлигидандир.

⁷³ 26.Яхшилик башоратини бер – уни ҳады этгандай бўласан.

⁷⁴ 27.Макруҳ ишни рад этишда ғофиллик қилсанг, у кўпайиб бораверади.

Ул ишда тағофул ўлса анбуҳ санга,
Ортар тавқир кўҳ то кўҳ санга.

28. Тараҳума ал-аёдийа ало ат-таъоми баракатун⁷⁵

Меҳмоннинг меҳрин асрағил жон ичра,
Неъмат қалин айла хони эҳсон ичра,
Ҳар неча адад ўксук эса нон ичра,
Баракат етурур қалин илик хон ичра.

29. Татруф битарк из-зунуби⁷⁶

Кўнглунгга хирад йўлин падидор айла,
Бу нақдқа жонингни харидор айла,
Ҳар ишда хирадни ўзунгга ёр айла,
Журмунг таркидин хирад изҳор айла.

30. Тавозуъ ул-маръи юкримуҳу⁷⁷

Таъзимда улки эҳтимоми бўлғай,
Ул мужиби иззу эҳтироми бўлғай,
Ҳар кимки тавозуъ амри коми бўлғай,
Ул феъл ила халқ аро киромий бўлғай.

31. Салосун муҳкотун бухлун ва ҳаван ва ужбун⁷⁸

Уч феъл эрур кишига қотил охир,
Қотиллиқ аро захри ҳалоҳил охир,
Бухл англа бирин.бирин ҳаво бил охир,
Қил ужбни ҳам аларға дохил охир.

32. Сулс ул-иймони ҳайоъун ва сулсуҳу вафоун ва сулсуҳу саҳоъун⁷⁹

Уч қисм ила иймонға бино фаҳм айла,
Аввалғисини анинг ҳаё фаҳм айла,
Иккинчисини дағи вафо фаҳм айла,
Учунчини билмасанг, саҳо фаҳм айла.

33. Сулмат уд-дини мавт ул-уламоъи⁸⁰

Илм ўлди шараф дин аро ҳар ойинға,
Бормоқ бўлур ўрганғали ани Чинға,
Динда уламо мужиб эрур тазйинға,

⁷⁵ 28.Кўлларнинг таом билан меҳрибонлик қилиши барака келтиради.

⁷⁶ 29.Гуноҳларни тарк этишга ғайрат қил.

⁷⁷ 30.Кишининг камтаринлиги унга хурмат келтиради.

⁷⁸ 31.Уч нарса ҳалокатга олиб келади: бахиллик, худбинлик ва такаббурлик.

⁷⁹ 32.Уч нарса иймондандир: ҳаё, вафо ва саҳийлик.

⁸⁰ 33.Уламолар ўлими динга раҳнадир.

Ўлмоқлик аларға рахна солди динға.

34. Сулмат ул-ҳирси ло йасуддуҳо иллот-туроби⁸¹

Ҳирс ўлса қаноат ўтиға ёқ ани,
Яъники адам риштасиға тоқ ани,
Не рахнаки ҳирс айлағай боқ ани,
Маҳкам қилғай магарки туфроқ ани.

35. Субот ул-мулки фил-адли⁸²

Адл айлаки, ул халқ ҳаёти бўлмиш,
Хуш ул кишиким, адл сифоти бўлмиш,
Ҳам мулк била адл жиҳоти бўлмиш,
Ҳам адл била мулк саботи бўлмиш.

36. Савоб ул-охирати хайрун мин наъиймид-дунё⁸³

Дунёки ўтар юрт мисоли бўлғай,
Анда не иқомат эҳтимоли бўлғай,
Уқбо хабарики лоязоли бўлғай,
Хушроқ бу наимдинки холи бўлғай.

37. Сун ихсонака било-иътизори⁸⁴

Эҳсонки қилурсен ифтихор айлаб ани,
Оламда улуқ иш эътибор айлаб ани,
Ҳеч айлама элга гирудор айлаб ани,
Қилғил ики онча эътизор айлаб ани.

38. Субот ун-нафси бил гизоъи ва субот ур-руҳи билғиноъи⁸⁵

Кўз топти жамол дилрабо бирла сабот,
Кўнгул доғи васли жонфизо бирла сабот,
Нафс уйлаки касб- этти ғизо бирла сабот,
Руҳ айлади жонфизо ғино бирла сабот.

39. Санов ур-ражули ала муътийҳи мустазийдун⁸⁶

Куфрон била ҳар кимки ўзи дун қилғай,
Камлик сори неъматини вожун қилғай,
Чун шукрга ўз тилини мақрун қилғай,
Ўз неъматин ул шукр ила афзун қилғай.

⁸¹ 34. Ҳирс етказган рахнани фақат тупроқ тўлдиради.

⁸² 35. Ҳукмронлик адолат билан мустаҳкам бўлади.

⁸³ 36. Охират савоби дунё роҳатидан яхшидир.

⁸⁴ 37. Эҳсон қилсанг, уни хокисорлик билан яна такрор эт.

⁸⁵ 38. Тан овқат билан, руҳ эса куй билан тирикдир.

⁸⁶ 39. Кишининг берувчига раҳмати унинг неъматларига барака беради.

40. Жуд бимо тажиду садақ ал-амри⁸⁷

Майдони саҳо ичра жалодат кўргуз,
Топқонни берур амриға одат кўргуз,
Бухл айласа, нафсингға адоват кўргуз,
Ҳар нимаки топилса саховат кўргуз.

41. Жаҳд ул-муқилли касирун⁸⁸

Ҳар кимдаки даҳр ибтилоси кўпдур,
Йўқ бок агар ҳаққа ризоси кўпдур,
Борлиқда агар даҳр жафоси кўпдур,
Йўқсизда вале фоқа балоси кўпдур.

42. Жамол ул-маръи фил-ҳилми⁸⁹

Ҳар кимдаки даҳр ичинда донолик эрур,
Ҳилм ила иш анга мажлисоролик эрур,
Ойини таҳаммулда тавонлик эрур,
Юк чекмак уйла кишига зеболик эрур.

43. Жалис ус-суъи шайтонун⁹⁰

Яхшиликдин топса нишон ҳамсуҳбат,
Берур санга осойиши жон ҳамсуҳбат,
Чун бўлди малак нафърасон ҳамсуҳбат,
Шайтон сангаким дурур ёмон ҳамсуҳбат.

44. Жавлат ул-ботили соатун ва жавлат ул-ҳаққи илас-соати⁹¹

Ботилки чақилса барқи тобони анинг,
Кўзини юмуб очқунча имкони анинг,
Ҳаққим йўқ нафъ ичинда поёни анинг,
Бўлғуси қиёматқача жавлони анинг.

45. Жалис ул-маръи мислуҳу⁹²

Йўқ олам ичинда фардлик меҳнатидек-
Ким, кимсага қилса ёрлик нисбатидек,
Бўлғуси хисоли ёрининг хислатидек,
Бордур кишининг чу феъли ҳамсуҳбатидек.

⁸⁷ 40. Нимаики топсанг, садақа қил.

⁸⁸ 41. Фақир учун оз бало ҳам кўпдир.

⁸⁹ 42. Кишининг хусни – мулоимлигидадир.

⁹⁰ 43. Ёмон дўст – шайтондир.

⁹¹ 44. Ботилнинг умри бир соат, ҳақиқатники эса қиёмат соатигачадир.

⁹² 45. Кишининг ҳамсуҳбати унинг ўзи каби бўлади.

46. Жавдат ул-каломи фил-ихтисори⁹³

Ҳар кисаки сўз демак шиорида дурур,
Маъни гули нутқининг баҳорида дурур,
Сўзким десун улки ихтиёрида дурур,
Сўз яхшилиғи чу ихтисорида дурур.

47. Жалис ул-хайри ғаниматун⁹⁴

Ёреки тегар бировга озори анинг,
Ақл олдида тенгдурур йўқу бори анинг,
Ёреки эрур ҳамида атвори анинг,
Кўрмакка ғанимат ўлди руҳсори анинг.

48. Жуд бил-касири ва қониъ бил-калили⁹⁵

Жудеки хирад буюрса тобеъ бўлғил,
Нафс айласа бухл мариға монеъ бўлғил,
Озу кўп аро бир сўзумга сомеъ бўлғил,
Кўп бергилу озга лек қонеъ бўлғил.

49. Жолас ал-фуқарои таздад шукран⁹⁶

Жаҳл аҳли била кимгаки улфат бўлғай,
Ул улфати ичра юз минг офат бўлғай,
Фақр аҳли била ангаки суҳбат бўлғай,
Шак йўқки, зиёда шуки неъмат бўлғай.

50. Жалла ман ло ямуту⁹⁷

Гардунки халойиққа вафоси йўқ анинг,
Жавр ичра кичик-улуққа поси йўқ анинг,
Ҳар кимки кичик бўлса бақоси йўқ анинг,
Сен они улуқ билки, фаноси йўқ анинг.

51. Ҳилм ул-маръи авнуху⁹⁸

Ҳар кимки иши таҳаммул изҳори эрур,
Албатта мукорин анга кирдори эрур,
Йўқким мадад ичра улу бу ёри эрур —
Ким, ҳилми таҳаммули мададгори эрур.

52. Хулй ир-рижол ил-адабу⁹⁹

⁹³ 46. Сўзнинг яхшиси – кискадир.

⁹⁴ 47. Яхши ҳамсуҳбат – ғаниматдир.

⁹⁵ 48. Беришда кўп бер, олаётганда оз билан қаноатлан.

⁹⁶ 49. Камбағаллар билан суҳбатда бўлиш, шукрни кўпайтиради.

⁹⁷ 50. Улмайдиган нарса – улугдир.

⁹⁸ 51. Кишининг юмшоқ феълли бўлиши унинг мададкоридир.

Зевар кишига не тожу не афсар бил,
Ул зевар адаб бирла ҳаё дархар бил,
Ҳар кимки адабсиздур, ишин абтар бил,
Алқисса эранларга адаб зевар бил.

53. Ҳаё ул-маръи сатруху¹⁰⁰

Авжи шараф узра офтоб ўлди ҳаё,
Бўстони саодатга сахоб ўлди ҳаё,
Мазмум хасоилга ҳижоб ўлди ҳаё,
Эл айнага гўёки ниқоб ўлди ҳаё.

54. Ҳамузот ит-таъоми хайрун мин ҳамузот ил-каломи¹⁰¹

Гар захр била кишига ком ўлса ачиғ,
Юз ончаки сўз била мудом ўлса ачиғ,
Ҳар неча мазоқ аро таом ўлса ачиғ,
Хушроқдурур андинки, калом ўлса ачиғ.

55. Ҳиддат ул-маръи тухликуху¹⁰²

Табъ ичра эрур таҳаммуломизлиги,
Андин ортуқки ваҳшатангизлиги,
Жон қасди этар кимса ғазабрезлиги,
Алқисса, кишини ўлтурур тезлиги.

56. Ҳаррам ал-вафоу лиман аслалаху¹⁰³

Беасл халойиққа сафо келди ҳаром,
Ҳар ишки эрур ғайри жафо келди ҳаром,
Ҳам жавр асл эл аро келди ҳаром,
Ҳам асли йўқ эл ичра вафо келди ҳаром.

57. Хуснул-лулқи ғаниматун¹⁰⁴

Бадхўйки, ўз қилғанн раҳматдур анга,
Ором халойиқ сори тухматдур анга,
Ким хўйи ямон бўлса, машаққатдур анга,
Ким хўйи анинг яхши ғаниматдур анга.

58. Ҳирфат ул-маръи канзуху¹⁰⁵

⁹⁹ 52. Кишиларнинг безаги – одобдир.

¹⁰⁰ 53. Кишининг ҳаёси – унинг пардасидир.

¹⁰¹ 54. Аччиқ сўздан аччиқ овқат яхши.

¹⁰² 55. Кишининг қизиққонлиги уни ҳалокатга бошлайди.

¹⁰³ 56. Ёмонга вафо – ҳаромдир.

¹⁰⁴ 57. Хулқ чиройлилиги – ғаниматдир.

¹⁰⁵ 58. Хунар – кишининг бойлигидир.

Косиб кунжи кафи зар олгинчи эрур,
Икки кўли мезони дирамсанжи эрур,
Ким бўлса хунарсиз иши-ўқ ранжи эрур,
Бу важҳ илаким, хунари ганжи эрур.

59. Хавф аллоҳу таъмана ғайруҳу¹⁰⁶

Ҳақдин эмин бўлубки жон топқайсен,
Ғайридин хавфи бегарон топқайсен,
Андинки ражойи жовидон топқайсен,
Хавф айлаки, ғайридин амон топқайсен.

60. Хайр ул-асҳоби ман йадуллука алал-хайрн¹⁰⁷

Асҳоб аросида ани бил шарлик-
Ким, шар сори анлагай далиловарлик,
Яхши ул эрурки, айлабон боварлик,
Қилғай санга яхшилик сори ёварлик.

61. Холаф нафсака тастариху¹⁰⁸

Нафс амрида ҳар нечаки толпинғайсен,
Кўп гарчи бутунлук тиласанг, синғайсенг
Ком истаю неча элга ёлинғайсен,
Нафсингга хилоф айлаким, тинғайсен.

62. Халил ул-маръи далил уд-диниҳи¹⁰⁹

Ҳар кимки, назари шамъ яқин келди анга,
Дин аҳли гадойи хўшачин келди анга,
Қил анга назарки, ҳамнишин келди анга-
Ким, соҳиби-ўқ далили дин келди анга.

63. Хулус ул-қалби хайрун мин малаъ ил-кийси¹¹⁰

Ҳар нечаки кимса фақр помоли эса,
Ғам йўқтур агар сафо кўнгул олий эса,
Гар кисса аро тўла жаҳон моли эса,
Хушроқ андин агар кўнгул холи эса.

64. Хулус ул-вадди мин ҳусн ил-аҳди¹¹¹

¹⁰⁶ 59.Худодан кўрксанг бас, ундан бошқасидан омон бўласан.

¹⁰⁷ 60.Дўстларнинг яхшиликка бошлагани – яхшироқдир.

¹⁰⁸ 61. Нафсингга қарши тур – дам оласан.

¹⁰⁹ 62. Кишининг дўсти – унинг динига далилдир.

¹¹⁰ 63. Қалбнинг холи бўлиши – чўнтакнинг тўла бўлишидан яхшидир!

¹¹¹ 64.Дўстнинг холислигини унинг ваъдасига амал қилишидан бил!

Аҳдингнинг агар бор эса мезони дуруст,
Асра ани иқбол ниғаҳбони дуруст,
Ҳар дўстки, сўз ичра десанг они дуруст,
Холисдур агар бор эса паймони дуруст.

65. Хайр ун-нисо ил-вадуд ил-валуди¹¹²

Хайли зуафоки бевафолик фанидур,
Ҳийла уйи ул гуруҳнинг масканидур.
Яхшиси деса киши кўп севганидур,
Кўп севса ва кўп туғса аҳсанидур.

66. Хайр ул-моли мо анфақа фи сабил ил-лоҳи¹¹³

Молингки эрур, кому ҳаво йўлида харж
Жоми маю лаҳни жонфизо йўлида харж,
Бордур ямон айламак риё йўлида харж,
Яхшиси эрур, бўлса худо йўлида харж.

67. Даво ўл-қалб ир-ризоу бил-қазои¹¹⁴

Ҳар кимга ливойи чарх фарсуд керак,
Кўнглида сипеҳр дарди мавжуд керак,
Ҳар кимгаки, кўнгли дарди нобуд керак,
Ҳар неки қазодин ўлса, хушнуд керак.

68. Доъун-нафси ил-хирсу¹¹⁵

Гар айтур эсанг, бўлай жувонмард охир,
Қил хирсни фақр йўлида гард охир,
Хирс ўтидин бўлма дардпарвард охир-
Ким, нафсга хирсдин етар дард охир.

69. Доъун-нафси ва наъл-хирсу¹¹⁶

Хирс офатини нафс ҳавоси билғил,
Қўймоқ ани нафс муддаоси билғил,
Нафсингга алам хирс балоси билғил,
Кечмак мундин анинг давоси билғил.

70. Дори ман жафока таҳжилан лаҳу¹¹⁷

Ҳар кимки, сени раво кўрар шиддатиға,

¹¹² 65.Хотиннинг яхшиси – суюмли ва кўп туғадиганидир.

¹¹³ 66.Молнинг Оллоҳ йўлида сарф бўлгани – яхшироғидир.

¹¹⁴ 67.Қалбнинг шифоси – қазага рози бўлиш.

¹¹⁵ 68. Кишига алам – хирсдан етади.

¹¹⁶ 69.Кишининг офати – хирсининг инжиқлигидан деб бил.

¹¹⁷ 70.Кимса сенга жафо қилса ҳам, ундан уялиб мураса қил.

Сен кўпрак иштиғол эт анинг хизматиға,
Гар тутмас ул ҳариф ўз хислатиға,
Сен лек мадори қил анинг хижлатиға.

71. Далилу ақл ил-маръи қавлуҳу¹¹⁸

Одамки, демак била киромийдуру бас,
Сўз дурри ишининг интизомидуру бас,
Сихҳат ончаки, аҳли ақл комидуру бас
Ақлиға далил анинг каломидуру бас.

72. Далилу асл ил-маръи фаълуҳу¹¹⁹

Кимни тиласанг билай, мақолин англа,
Аслин десанг англайн, фиолин англа,
Кирдориға боқиб, асл ҳолин англа,
Аслиға далил анинг хисолин англа.

73. Давом ус-сурури бируят ил-ихвони¹²⁰

Қардошлар очилмасунким оралари,
Фаррух бўлсун кавкаби сайёралари,
Васл ила йироқликларининг чоралари-
Ким, келди фарах мужиби наззоралари.

74. Давлат ун-наводи офат ил-рижоли¹²¹

Муқбиллар ишида кўп латофат билгил.
Идборда ул эл аро масофат билгил,
Нокаслар ишин айни касофат билгил,
Давлатларини эранга офат билгил.

75. Дайн ул-маръи хузнуҳу¹²²

Ҳар кимсаким, бурч ранжининг дарҳамидур,
Ғамнинг ёрию дарднинг ҳамдамидур,
Кўрмаклик вомхоҳни мотамидур,
Алқиссаки, бурч одамининг ғамидур.

76. Давлат ул-мулуки фил-адли¹²³

Шаҳуббахату ҳашматидур адли била,
Иқбол доғи шавкат эрур адли била,

¹¹⁸ 71. Кишининг сўзи – ақлига далолатдир.

¹¹⁹ 72. Кишининг асл эканлигини феъли намоён қилади.

¹²⁰ 73. Дўстларни кўриш, хурсандчиликка хотима бермайди.

¹²¹ 74. Нокасларнинг давлати – кишиларнинг офати.

¹²² 75. Кишини бурчи – маҳзун бўлиш.

¹²³ 76. Шоҳларнинг давлати адолат узрадир.

Олам эли амниятидур адли била,
Султонларнинг давлатидур адли била.

77. Динор уш-шажихи ҳажарун¹²⁴

Жайъ этмак азалда топти тақсим бахил-
Ким, этмади сийм элга таслим бахил,
Чун харж қилур чоғда курар бийм бахил,
Тош ҳукмидадурки, жамъ этар сийм бахил.

78. Дум ала казам ил-ғайзи таҳмуду авоқибак¹²⁵

Таврунда гунаҳ кечурмокин мавжуд эт,
Суд қилибон бу навъ беҳад суд эт,
Эл ғуссасини сингурмокин максуд эт,
Бу шева била оқибатинг маҳмуд эт.

79. Зарр ут-тоғи фи тугёниҳи¹²⁶

Фармон хатин айлагил рақам жон ичра,
Тугён рақамини ташла найрон ичра,
Тоғеки, ўзин солмади фармон ичра,
Қўй нофармон халқни тугён ичра.

80. Занобун воҳидун касирун ва алфу тоъатин қалили¹²⁷

Гар эмас эсанг зуҳдға дамсоз ҳануз,
Фисқ ичра қилур эсанг таку тоз ҳануз,
Кўп англа бир ўлса журм носоз ҳануз,
Гар минг ўлса тоат эрур оз ҳануз.

81. Зикр ул-авлиёоъи тунзил ур-рахмата¹²⁸

Халқ ичра ҳақ авлиёсини бил раҳмат,
Ул хайлдин ўлди элга мойил раҳмат,
Зикр айлаб аларни ҳосил раҳмат-
Ким, зикрлари айлади нозил раҳмат.

82. Зулл ул-маръи фит-тамаъи¹²⁹

Ҳар кимки, тамаъдурур гирифторлиғи,
Не суд анга аҳли сахо ёрлиғи,
Иззат бермас нақду дирам борлиғи-

¹²⁴ 77.Бахилнинг олтини фойдасиз тошдан ўзга нарса эмас.

¹²⁵ 78.Жаҳлга йўл берма – оқибатлари мақталади.

¹²⁶ 79. Исён қилувчини ўз исёни ҳалок қилади.

¹²⁷ 80.Гуноҳнинг биттаси ҳам кўп, ибодатнинг мингтаси ҳам камдир.

¹²⁸ 81.Авлиёларни эслаш – илоҳий раҳмат ёғдиради.

¹²⁹ 82.Кишининг тўғри йўлдан озиши – таъмадан.

Ким, бўлди тамаъдин кишининг хорлиғи.

83. Завақат ус-салотини муҳрифат уш-шафатайни¹³⁰

Шаҳ хони ғамин қўйки, тарабни ўртар,
Иссиғ оши турку арабни ўртар,
Топмоғлиғ ани аҳли адабни ўртар,
Тотмоғлиғ ани худ икки лабни ўртар.

84. Далил ул-фақри ғаризун индал-лоҳи¹³¹

Ҳаргиз бўлмас жоҳу дирам зори азиз,
Жон нақди бериб сийм харидори азиз,
Халқ оллидадур фақр талабгори азиз,
Ҳақ оллида фақрнинг эрур хори азиз.

85. Зикр уш-шабоби ҳасратун¹³²

Қарикни эрур, кўнглига синмоқ ҳасрат,
Жонига йигитликни қилинмоқ ҳасрат,
Ҳар ишда йигитларга ёлинмоқ ҳасрат,
Сўз ичра йигитликни соғинмоқ ҳасрат.

86. Залоқат ул-лисони зот ул-моли¹³³

Сокит бўлур офоқ аро ҳол ияси,
Ойини фанода турфа аҳвол ияси,
Мол ўлса яқин билки эмас мол ияси,
Невчунки анинг лек эрур мол ияси.

87. Зикр ул-мавти-жалоъ ул-қулуби¹³⁴

Ҳар кимки, ўлум сўзин демак фан айлар,
Уз ҳолиға бу сўз билла шеван айлар,
Таврини сулук ичинда аҳсан айлар-
Ким, руҳни ўлмак сўзи равшан айлар.

88. Руъйат ул-ҳабиби жилоъ ул-айни¹³⁵

Ҳар кимки, муҳаббат уйини маскан этар,
Кўнглига ҳабиб кўйини гулшан этар,
Кўз касби зиё дўст юзидин фан этар,
Маҳбуб юзин кўрмаги кўз равшан этар.

¹³⁰ 83. Подшоларнинг овқати лабни куйдиради.

¹³¹ 84. Фақирларнинг энг хори Оллоҳ ҳузурида азиздир.

¹³² 85. Ёшликни эслаш – ҳасратдир.

¹³³ 86. Тилнинг равонлиги – бойлик эгасидир.

¹³⁴ 87. Ўлимни эслаш – қалб жилосидир.

¹³⁵ 88. Севимли кишини кўриш – кўзни равшан қилади.

89. Роъа абока юроъука-биука¹³⁶

Фарзанд ато қуллуғин чу одат қилғай,
Ул одат ила касби саодат қилғай,
Ҳар кимки, атоғи кўп риоят қилғай,
Ўғлидин анга бу иш сироят қилғай.

90. Рафоҳият ул-айши фил-амни¹³⁷

Даврон аро кимса ранж паймудалиғи,
Бушмас гар эмас фароғ камбудалиғи,
Ноамнлик ўлди халқ фарсудалиғи.
Амн ичра бўлур маош осудалиғи.

91. Рутбут ал-илми алар-рутбати¹³⁸

Ҳақ берди чу элга илм сармоясини,
Хуршед уза солди уламо соясини,
Олғанлар анинг рутбасидин воясини,
Билдик боридин бийик анинг поясини,

92. Ризқука юатлубка фастарих¹³⁹

Айлар чу сукут топса тил осойиш,
Ҳам бўлмаса дастранж эл осойиш,
Рўзини тилар таркини бил осойиш,
Рўзи тилар эрмиш сени қил осойиш.

93. Расул ул-мавт ил-вал одату¹⁴⁰

Танга ҳаёт жомидур комрасон,
Бўл танға нишот комидин жомрасон,
Жонға ҳам ўлумдин бурун ором расон
Ким, туғмоқ эрур ўлумга пайғом расон.

94. Раъунот ин-нафси таъабухо¹⁴¹

Ишдур санга ҳақ-сори кадамфарсолик,
Қилма тилабон лаҳв жаҳонпаймолик,
Кўп нафсга бермагил жамолоролик-
Ким, ранжга солур ани кўп раънолик.

¹³⁶ 89.Отанга риоят қил – болангдан қайтади.

¹³⁷ 90. Яшашнинг гўзаллиги – осойишталикнинг мавжудлигидадир.

¹³⁸ 91. Илмнинг даражаси – сифатидадир.

¹³⁹ 92. Хотиржам бўл – ризқини ўзи сени топиб олади.

¹⁴⁰ 93. Ўлимнинг хабарини туғилиш беради.

¹⁴¹ 94. Нафсга безак берма – уни чарчатасан.

95. Роъ ал-ҳаққа инди ғалабот ин-нафси¹⁴²

Ўрмоқта амал заръи фано досини тут,
Иблис бу йўлда ақл васвосини тут,
Ҳақ йўлида нафсингга ўлум косини тут,
Нафсинг ғалаботи вақти ҳақ посини тут,

96. Рифқ ул-маръи далилу ақлиҳи¹⁴³

Ким ақл йўлида тутса маъво охир,
Тонг йўқ эл ичинда бўлса доно охир,
Рифқ айламаги ҳар ишта авло оҳир-
Ким, ақл далилидур мадоро охир.

97. Зин ур-рижولي мавози йафҳум¹⁴⁴

Маҳрам. тиласанг сидқ ила гуфториға боқ,
Пир истар эсанг сулуку атвориға боқ,
Ғавр айла кишига доғи кирдориға боқ,
Не қилсанг анинг шонида миқдориға боқ.

98. Зир ул-маръи ала қадри киромиҳи¹⁴⁵

Ёрингни тонир ишта маҳорат айла,
Диққат била ҳолиға басорат айла,
Мукрим эса изҳори башорат айла,
Жудиға кўра они зиёрат айла.

99. Завоё-ад-дунё машхунатун би-р-разоё¹⁴⁶

Гардунки, анинг жавфида мамлу ғамдур,
Ҳар бир ғамида юз ибтило мудғамдур,
Дунёдаки, эл навҳаси зеру бамдур,
Ҳар зовияси анинг тўла мотамдур.

100. Зиёрат ул-ҳабиб ил-ҳарроъ ул-муҳаббати¹⁴⁷

Ҳар кимки ҳабибинг ўлса эврул бошиға,
Маҳв ўл юзиға, жонни фндо қил қошиға,
Тош урса, равонингни туфайл эт бошиға,
Таждиди муҳаббат англа бормоқ қошиға.

101. Зиёрат уз-зуъафоъи миннаттавозуъи¹⁴⁸

¹⁴² 95. Нафсинг ғалаба қилса, ҳақ йўлини тут.

¹⁴³ 96. Кишининг меҳрибонлиги ақлига далолатдир.

¹⁴⁴ 97. Кишиларнинг вазни – тарозиларидир.

¹⁴⁵ 98. Кишини зиёрат қилиш унинг саховатига қараб бўлади.

¹⁴⁶ 99. Дунё бурчаклари мотамларга тўладир.

¹⁴⁷ 100. Дўстларни зиёрат қилиш муҳаббатни оширади.

Заъф аҳлиға алтоф таваққуъ билгил,
Лутфунг била ул элга тараффуъ билгил,
Бу нуктани нас йўқ, тасомуъ билгил,
Ул қавм зиёратин тавозуъ билгил.

102. Зийнат уботини хайрун мин зийнат из-зоҳири¹⁴⁹

Эйким, қиласен жилвау ишрат чоғи зеб,
Мустаҳсан эмас эр кишининг қилмоғи зеб
Гар бўлса ишинг кўпраги ё озроғи зеб,
Зоҳирдин эрур сутуда ботиндоғи зеб.

103. Зухд ул-омий музиллатун¹⁵⁰

Ким бор эса ҳаққа даргоҳ хоклиғи,
Илм ортуқким, икки жаҳон шоҳлиғи,
Олам фисқида бордур огоҳлиғи,
Оми киши бўлди зухди гумроҳлиғи.

104. Суъ уз-занни минал-ҳазми¹⁵¹

Хуштурур бу жаҳонда бенишонлиқ кишига,
Фақр аҳли йўлида нотавонлиқ кишига,
Ҳожат эмас асру хурдадонлиқ кишига,
Кўп ҳазмдан ўлди бадгумонлиқ кишига.

105. Сурурука бид-дунё ғурурука¹⁵²

Ганж узра аёғингға мурур ўлди ғурур,
Гулгашт эта гулшанда хузур ўлди ғурур,
Дунё соридин санга сурур ўлди ғурур,
Бу борча ғурур ўлди, ғурур ўлди ғурур.

106. Суъ ул-хулқи ло халоса фихо¹⁵³

Кўнглунгни арит борча ямон хислатдин-
Ким, яхши қилиғ далил эрур раҳматдин,
Бадхўйлиқ ул ваҳшат эрур шиддатдин-
Ким, элга халослиқ йўқ ул ваҳшатдин.

107. Сийрат ул-маръи табни ан сариратҳи¹⁵⁴

¹⁴⁸ 101. Заифларнинг ҳолидан хабар олиш – камтарликдандир.

¹⁴⁹ 102. Ботиний хусн зоҳирий хусндан яхшироқдир.

¹⁵⁰ 103. Авом кишининг зоҳидлиги – гумроҳликдир.

¹⁵¹ 104. Бадгумонлик – кибрдандир.

¹⁵² 105. Дунё билан фахрланиш – кибрдир.

¹⁵³ 106. Ёмон хулқдан халос бўлиш қийин.

¹⁵⁴ 107. Кишининг руҳий оламини унинг сийрати очиб беради.

Десанг топай эл замиридин боре хабар,
Сирридин эрур таври намудори хабар,
Таврин кўру равшан айла ҳар сори хабар-
Ким, кўнглидагидин берур атвори хабар.

108. Саломат ул-инсони фи хифз ул-лисони¹⁵⁵

Ким истаса мазҳари каромат бўлмоқ,
Ҳар навъ ишда истиқомат бўлмоқ,
Сўздур анга мужиби гаромат булмоқ,
Тил забтидадур анга саломат бўлмоқ.

109. Содат ул-уммат ил-фуқаҳоъу¹⁵⁶

Қолғон киши касби илмдин заҳмат аро,
Фикҳ ўргансун саъй ила ул меҳнат аро,
Илм ичра шараф фикҳда бил нисбат аро-
Ким, сарвар эрур фақиҳ бу уммат аро.

110. Сакрат ул-аҳёи суъ ул-хулқи¹⁵⁷

Нохуш қилсанг кишига маълум қилиғ,
Билким, ани зоеъ айлар ул шум қилиғ,
Дун бўлса эрур кишига масмум қилиғ,
Душвордурур кишига мазмум қилиғ.

111. Силоҳ уз-зуъафоъи шикойатун¹⁵⁸

Ким дардидин этса меҳрибонларға гила,
Осойиш эрур ғамзада жонларға гила,
Эрмастур яхши паҳлавонларға гила-
Ким, бўлди силоҳ нотавонларға гила.

112. Самм ул-маъа фит-тавозуъи¹⁵⁹

Кўп етти шикаст сарбаланд ўлмоқ аро,
Ул навъки қадар мустаманд ўлмоқ аро,
Касб айла бийикликни нажанд ўлмоқ аро-
Ким, рифъат эрур ниёзманд ўлмоқ аро.

113. Сукут ул-лисони саломат ул-инсони¹⁶⁰

¹⁵⁵ 108. Инсон тилига эҳтиёт бўлса саломат бўлади.

¹⁵⁶ 109. Фикҳ уламолари – халқ сарваридирлар.

¹⁵⁷ 110. Қалбан уйғоқ кишининг маст бўлиши – хулқларнинг ёмонидир.

¹⁵⁸ 111. Нотавонларнинг кураши шикоят орқали бўлади.

¹⁵⁹ 112. Тавозеъли киши – улуғ кишидир.

¹⁶⁰ 113. Тил сукути – инсон саломатлиги.

Тил илдомидин бўлур ғаромат ҳосил,
Юз навъ надомату маломат ҳосил,
Оз сўзлаганидин истиқомат ҳосил,
Сокитлигидин вале саломат ҳосил.

114. Шайн ул-илм ис-салафу¹⁶¹

Ҳар кимгаки табъ жоми соф ўлди яқин,
Билмак сори анга иттисоф ўлди яқин,
Ҳар нукта аро лофу газоф ўлди яқин-
Ким, илмға айбу шайн лоф ўлди яқин.

115. Шарр ул-умури акрабуҳо мин аш-шарри¹⁶²

Хар ишки улус оллида мавзун бўлғай,
Килгон ани ҳар бахт хумоюн бўлғай,
Иш поёники зишту вожун бўлғай.
Улдурки ямон иш била макрун бўлғай.

116. Шаммир фи талаб ил-жаннати¹⁶³

Нутқунгни улусқа уйлаким шаҳд айла,
Сўз талх демасга ҳақ била аҳд айла,
Жонингни маҳзи худо учун маҳд айла,
Жаннат талабида жид била жаҳ айла.

117. Шаҳх ал-ғанийю уқубатун¹⁶⁴

Хар кимсаки жуд иктисобидур анинг,
Эл мафхари зот комёбидур анинг,
Ҳар кимсаки, бухл иртиқобидур анинг,
Гар бўлса ғани, бухл азобидур анинг.

118. Шамматун минал-маърифати хайрун мин касир ил-амали¹⁶⁵

Ирфон аҳлиға эл ниёзи яхши,
Таъзим ила лутфи дилнавози яхши,
Гар маърифат ўлса чорасози яхши,
Тоат кўпидин, маърифат ози яхши.

119. Шайбука ноъийка¹⁶⁶

Қўйғувчи боғирға ҳузн доғи қарилик,

¹⁶¹ 114. Илмнинг заволи – мақтанишдадир.

¹⁶² 115. Ёмонга яқин бўлган иш – ёмон ишдир.

¹⁶³ 116. Жаннат талабида белингни маҳкам боғла.

¹⁶⁴ 117. Бойнинг бахиллиги унинг азобидир.

¹⁶⁵ 118. Кўп тоатдан оз маърифат яхши.

¹⁶⁶ 119. Қарилик ўлим хабарини келтиради.

Солғувчи ғаму бало сўроғи қарилик,
Тутқувчи тўло фано аёғи қарилик,
Ўлмак хабарин бергувчи доғи қарилик.

120. Шафоъ ул-жинони мин қироъат ил-қуръони¹⁶⁷

Қуръонки эрур муждаи жони ўқумоқ,
Йўқ, йўқки, ҳаёти жовидони ўқумоқ
Бил кўнглунга истасанг шифони ўқумоқ-
Ким, келди кўнгул шифоси они ўқумоқ.

121. Шарт ул-ўлфати тарк ул-кулфати¹⁶⁸

Улфат ишида эрур тахаллуф қилмоқ,
Дилжўйлук айларда таваққуф қилмоқ,
Улфат шартини бетаассуф қилмоқ,
Билгилки, эрур тарки такаллуф қилмоқ.

122. Шарр ун-носи ман ятқийҳ ин-носу¹⁶⁹

Эл қочса бировдин эл ямони бил они,
Аҳволида идбор нишони бил они,
Феъл ичра улус балойи жони бил они,
Олам элининг ямон ямони бил они.

123. Сидқ ул-маръи нажотуху¹⁷⁰

Сидқ ичра қачонки чиқса оти эрнинг,
Фош ўлса садоқатда сифоти эрнинг,
Хушроқки тавил ўлса ҳаёти эрнинг-
Ким, сидқдин-ўқ дурур нажоти эрнинг.

124. Сихҳат ул-бадани фис-савми¹⁷¹

Доим тут ўзунга рўзанинг меҳнатини-
Ким, рухқа еткурур сафо давлатини,
Сихҳат тиласанг қилгил анинг ниятини-
Ким, рўзада қўйдилар бадан сихҳатини,

125. Сабрука юврас уз-зафару¹⁷²

Сабр арчи кишига ранж афзун айлар,
Охир киши фолини хумоюн айлар,

¹⁶⁷ 120. Жаннатий бўлишни истасанг Қуръон ўқи.

¹⁶⁸ 121. Улфатчилик шarti – кулфат йўқлигидир.

¹⁶⁹ 122. Кишиларнинг ёмонроғи – халқдан ўзини олиб қочувчисидир.

¹⁷⁰ 123. Кишининг тўғри сўзлилиқ фазилати унинг нажоткоридир.

¹⁷¹ 124. Баданнинг сихҳати – рўзадан.

¹⁷² 125. Сабр ғалаба келтиради.

Сабринг нечаким кўнгулни маҳзун айлар,
Ҳам сабр сени зафарға мақрун айлар.

126. Салавут л-лайли баҳоъун бин-наҳори¹⁷³

Кўп қилма намоз амрида бепарволик,
Рақъат била қил оҳ хадангин ёлик,
Қилсанг кеча саждаға жабинфарсолик,
Кундузунга ул намоз эрур зеболик.

127. Салоҳ ул-бадани фис-сукути¹⁷⁴

Даҳр ичра сукут жомидин мадҳуш ўл,
Лаб бирла сўзунг юзига бурқаъпўш ўл,
Демонки, сўз айтурға балоғат кўш ўл,
Нафсингға салоҳ истар эсанг хомуш ўл.

128. Салоҳ ул-инсони фи ҳифз ил-лисони¹⁷⁵

Оз нукта дегил, тилар эсанг жонға салоҳ,
Ташвишли ғалдт биймидин иймонға салоҳ,
Инсон ани билки, ком эрур онга салоҳ,
Тил ҳифзидадур зумраи инсонға салоҳ.

129. Соҳиб ул-аҳёри яъману ул-ашрора¹⁷⁶

Асли мақсуд соридур йўл суҳбат,
Фархунда кишики топқай ўшул суҳбат,
Яхши кишилар бирла тутар бўл суҳбат,
То бергай амон шарирдин ул суҳбат.

130. Самт ул-жоҳили сутруху¹⁷⁷

Жоҳилки ғараздур ашҳабу жарда анга,
Сўз раҳши батидур тараб айларда анга,
Эрмас чун нутқ нуктапарварда анга,
Хомушлуғи холиғадур парда анга.

131. Сила раҳмака таксуру ҳашамака¹⁷⁸

Ҳар неча қаробатдин алам кўплугидур,
Суҳбатлари андуху ситам кўплугидур,
Вуслатлари гарчи элга ғам кўплугидур,

¹⁷³ 126. Тунда ўқилган намоз кундузга ҳусн бўлади.

¹⁷⁴ 127. Тан сихатлиги – сукутдан.

¹⁷⁵ 128. Инсон саломатлиги – тилга эҳтиёт бўлишликда.

¹⁷⁶ 129. Яхши кишилар билан ҳамсуҳбат бўлиш – ёмонликдан асрайди.

¹⁷⁷ 130. Нодоннинг сукути – айбларига пардадир.

¹⁷⁸ 131. Меҳрибон бўл – ҳурматли бўласан.

Қил вуслат аларғаким ҳашам кўплугидур.

132. Салоҳ уд-динн фил-зароъи ва фасодху фит-тамаъи¹⁷⁹

Динкнм, анга афъоли табаъдин бўлди,
Қалқон анга «азза ман қанаъ»дин бўлди.
Андоқки салоҳ анга вараъдин бўлди,
Билгилки, фасод анга тамаъдин бўлди.

133. Залла саъйу ман ражаъа ғайр ул-лоҳи¹⁸⁰

Ҳақдин кишиким йўқ орзухоҳлиғи,
Билгилки, гадоликдур анинг шоҳлиғи,
Жуз ҳақдин анингки бўлса огоҳлиғи,
Уммиди эрур ғояти гумроҳлиғи.

134. Замман ал-лоҳу ризқа кулла аҳадин¹⁸¹

Ҳар кимки, яқин анга муҳаққақ бўлди,
Оллида маош ишида равнақ бўлди,
Қилмоқ тамаъ элга саҳви мутлақ бўлди,
Эл қисматининг кафили чун ҳақ бўлди.

135. Зарб ал-ҳабиби авжаъу¹⁸²

Ким дўст дурур нозу наим англа ани,
Душман эса нийрони жаҳим англа ани,
Тан хок эса хасмдин, салим англа ани,
Зарбеки ҳабиб урар, алим англа ани.

136. Зиё ул-қалби мин акл ил-ҳалоли¹⁸³

То ишқ балосиға фақир ўлди кўнгул,
Ҳар кўзи ҳаримиға асир ўлди кўнгул,
Ҳурмат аро тийра масир ўлди кўнгул,
Маъкули ҳалолдин мунир ўлди кўнгул,

137. Зарб ул-лисони ашадду-мин таън ис-синони¹⁸⁴

Чун синса кўнгул захми забон оғриғидин-
Ким, эрмас анинг оғриғи жон оғриғидин,
Ҳар неки санга етар лисон оғриғидин,
Билгилки, қатикдурур синон оғриғидин.

¹⁷⁹ 132. Диннинг саломатлиги – худодан кўрқишда; фасоди эса – мағирликдир.

¹⁸⁰ 133. Оллоҳдан ўзга кишига умид боғлаган киши – гумроҳдир.

¹⁸¹ 134. Оллоҳ ҳар бир нарсанинг ризқига кафилдир.

¹⁸² 135. Дўст ачитиб гапиради.

¹⁸³ 136. Қалб нури – ҳалол таомдан пайдо бўлади.

¹⁸⁴ 137. Тил зарбаси – тиш оғриғидан кучлироқ.

138.Залла ман ракана илал-ашрари¹⁸⁵

Майл айла ҳамиша меҳрибонлар сори,
Яхшилару турфа кордонлар сори,
Дол ўлди ямон кишига қонлар сори,
Озди кишиким, борди ямонлар сори.

139. Залла ман боъ ад-дина бид-дунё¹⁸⁶

Дунё сориким майл ўқин отти, ахий,
Анинг ваҳлига белича ботти, ахий,
Гумроҳ улус ичра ўзин қотти, ахий,
Дунёга бировки дунёни сотти, ахий.

140. Зоқа садруху ман зоқа ядуху¹⁸⁷

Улким қўлида дурри лаоли бўлғай,
Ғамнинг анга қайда эҳтимоли бўлғай,
Муфлис бўлмоқ тараб заволи бўлғай,
Ғамгиндурур улки, илги холи бўлғай.

141. Зоқат ид-дунё алал-мутаноқизина¹⁸⁸

Хайлеки маваддат ошкор айладилар,
Авқот хазонини баҳор айладилар,
Жамъики мухосамат шиор айладилар,
Кенг даҳр ўзига тангу тор айладилар.

142. Тоба вақту ман васақа бил-лоҳи¹⁸⁹

Улким, туну кун кўнгли муроди ҳақдур,
Ҳар ғуссада ороми фуоди ҳақдур,
Юз ҳар сориким, кетурса ҳоди ҳақдур,
Хуш вақти анингки, эътимоди ҳақдур.

143.Тубо лиман рўзиқа бил-офийяти¹⁹⁰

Дардиға анингки ҳақ даво қилди насиб,
Мақсудини айламак раво қилди насиб,
Ул кимсага ойини худо қилди насиб—
Ким, офият ишин анго қилди насиб.

¹⁸⁵ 138. Ёмонга қайишган киши – залолатдадир.

¹⁸⁶ 139. Кимки динни дунёга алиштирган бўлса, йўлдан адашибди.

¹⁸⁷ 140. Қўли очик бўлмаган кишининг юраги тор бўлади.

¹⁸⁸ 141. Дунё – қалби торлар учунгина тордир.

¹⁸⁹ 142. Оллоҳга ишонганнинг вақти чоғ бўлади.

¹⁹⁰ 143. Офият ила ризқлантирилган киши қандай яхши!

144. Тул ул-умри минат-тоъати мин халиъ ил-анбиёи¹⁹¹

Тоат сори қил тилингни жорий охир-
Ким, андин эрур эл эътибори охир,
Тоатда узун умр шумори охир,
Топқонға бил анбиё шиори охир.

145. Тола умру ман қасара таъабиху¹⁹²

Хуш вақти фано базми сори борғоннинг,
Йўлдин ўзлук қайдини қайтарғоннинг,
Қисқорди ҳаёти ғам ичин ёрғоннинг,
Умри узун ўлди ранжи қисқорғоннинг.

146. Талаб ул-адаби авло мин талаб из-заҳаби¹⁹³

Ҳақ йўлида нафсинға таабдур яхши,
Неким санга амри этти, талабдур яхши,
Дема тараб айларда занабдур яхши-
Ким, андин эл истарга адабдур яхши.

147. Тир маъ ал-ашколи¹⁹⁴

Ножинс ила лутфу инбисот оз -айла,
Ҳампешани ҳамнишину ҳамроз айла,
Ҳаммашраб ила нишот оғоз айла,
Ҳамжинс била ҳамиша парвоз айла.

148. Тола умру ман қасара ражаъуху¹⁹⁵

Дунё сори бормаву бўл ондин навмид,
Бўлғил йўқса азиз жондин навмид,
Ҳар кимсаки ул бўлди жаҳондин навмид,
Ул бўлмади умри жовидондин навмид.

149. Тоъат ул-адувви ҳалакун¹⁹⁶

Тут ҳақ тарафи касби саноат қилмоқ,
Ҳақдин неки юзланса, қаноат қилмоқ,
Жон топмоқ эрур дўстға тоат қилмоқ,
Душманға ўлумдурур итоат қилмоқ.

150. Тоъат ул-лоҳи ғаниматун¹⁹⁷

¹⁹¹ 144. Умр бўйи ибодат – набийлар шиоридир.

¹⁹² 145. Ғам азоби қисқарганнинг умри узун бўлади.

¹⁹³ 146. Одоб талабида бўлиш – дунё талаб этишдан авлодир.

¹⁹⁴ 147. «Кабутар – кабутар билан учади, ғоз – ғоз билан».

¹⁹⁵ 148. Қаноатли кишининг умри узун бўлади.

¹⁹⁶ 149. Душманга итоат – ўлимдир.

Шайтон йўлидин айла ҳазимат зинҳор,
Қилғил раҳмон сори азимат зинҳор,
Тоат била бер ўзунгга қиймат зинҳор,
Ҳақ тоатини англа ғанимат зинҳор.

151.Зулм ул-маръи язруъуху¹⁹⁸

Даврон кишига зулм фузун айламагай,
То они таабға раҳнамун айламагай,
Эл зулм ила халқии забун айламагай-
Ким зулму-ўқ они сарнигун айламагай.

152.Заломат ул-мазлуми ло тузиъу¹⁹⁹

Золимки, тилар айласа олам зоеъ,
Мазлумни бедоди этар кам зоеъ,
Мазлумни гарчи айлагай ғам зоеъ,
Ул ранжки чекти бўлмагай ҳам зоеъ.

153.Зулм уз-золими яудуху илал-ҳалоки²⁰⁰

Золимки, эрур зулму жафо ҳосил анга,
Зулм этгали-ўқ хотир ўлур мойил анга,
Бўлмоқ хуш эмас қилғонидин хушдил анга,
Ўз зулмидин-ўқ ўлғусидур қойил анга.

154.Замаъ ул-моли ашадду мин замаъ ил-моъ²⁰¹

Дунё сори ҳирс ҳар ямондин ортуқ,
Тарк этмак ани кавну маконднн ортуқ,
Сувсизга сув шавқи бўлса жондин ортуқ
Бил, сифлаға мол шавқи ондин ортуқ.

155.Зиллу умр из-золими қасирун²⁰²

Золимки, шиор этти жафо поясини,
Ўз воясин истаб олди эл воясини,
Қайдин топқай ҳаёт сармоясини,
Ҳақ айлади қисқа умрин соясини.

156.Зилл ул-карими васиъун²⁰³

¹⁹⁷ 150.Оллоҳга тоат – ғаниматдир.

¹⁹⁸ 151.Киши зулм қилса, ўзи хор бўлади.

¹⁹⁹ 152.Мазлумнинг ранж-уқубати зоеъ кетмайди.

²⁰⁰ 153.Золимнинг зулми уни ҳалокатга йўллайди.

²⁰¹ 154.Мол-дунёга ташналик – сувга ташналиқдан кучлироқдир.

²⁰² 155.Золим умрининг сояси қисқа бўлади.

²⁰³ 156.Сахийликнинг сояси кенг бўлади.

Мукрим ишини кўрки, бадеъ ўлди бaсе,
Боғида хариф анга рабеъ ўлди бaсе,
Чун гули мурод анга рафеъ ўлди бaсе,
Ул нахлға ҳам соя vaseъ ўлди бaсе.

157. Зилл ул-аъвижи аъважу²⁰⁴

Ким эгри эса, тузлук эмас пояси ҳам,
Бор ўзидек эгри суду сармояси ҳам,
Тузлук эрмас шифосию вояси ҳам-
Ким, эгри кишининг эгридур сояси ҳам.

158. Иш қаниъан такун маликан²⁰⁵

Қилсанг тамаъ элдин ҳадафи хузлон бўл,
Саргаштау хору бесару сомон бўл,
Тарки тамаъ айла, ҳокими даврон бўл,
Яъники, қаноат айлаву султон бўл.

159. Улувв ил-ҳиммати минал-иймони²⁰⁶

Гар бўлса асоси қасри давлат олий,
Иймонға бўлур равони ҳашмат олий,
Ҳиммат топар иймон била рутбат олий,
Иймондин эрур гар ўлса ҳиммат олий.

160. Айб ул-каломи тавийлуху²⁰⁷

Бермас татвил чун суҳандон сўзга,
Қил мухтасар улча бўлғай имкон сўзга,
Кўп айб топар кимса фаровон сўзга,
Чун чекти узокқа, етти нуқсон сўзга.

161. Оқибат уз-золими ваҳиматун²⁰⁸

Одил кўзига бу каъба, ул дайр ўлмас,
Золимда жафо қилурда эл ғайр ўлмас,
Одилға бажуз хайр сори сайр ўлмас,
Золим кишининг оқибати хайр ўлмас.

162. Адуввун оқилун хайрун мин садиқин жоҳилин²⁰⁹

²⁰⁴ 157. Букри кишининг сояси ҳам эгридир.

²⁰⁵ 158. Қаноат билан яшасанг, шоҳликка ҳам эришасан.

²⁰⁶ 159. Олий ҳимматлик – иймондандир.

²⁰⁷ 160. Узун гап – нуқсонли гапдир.

²⁰⁸ 161. Золимнинг охири яхши бўлмайди.

²⁰⁹ 162. Ақлли душман – аҳмоқ дўстдан яхшироқдир.

Ҳар кимки, хирад йўли сори мойил эса,
Бу дўст анга ҳар нечаким қойил эса,
Бир дўстдин ортуқдур агар жоҳил эса,
Андоқ душманки, зийраку оқил эса.

163. Уср ул-амри муқаддамат ул-юсри²¹⁰

Мушкиллик илаки иш адоси келди,
Сўнгра анга «ал-айш» нидоси келди,
Иш саъбки, одами балоси келди,
Осонлиғу айши ибтидоси келди.

164. Алайка бил-ҳифзи дун ал-жамъи минал-кутуби²¹¹

Дониш тилаю ҳар сори гар кетгайсен,
Ҳифз айламанг варақ йиғиб нетгайсен,
Саъй айлаки, ҳифзи ганжиға етгайсен,
Йўқ улки, кутуб саъй ила жамъ этгайсен.

165. Уқубат уз-золими суръат ул-мавти²¹²

Ким ила бўлса тийра авқотлиғи
Бор лозими умр тулининг ётлиғи,
Бот бўлғай ажал бисотиға мотлиғи,
Золимға уқубатдур ўлум ботлиғи.

166. Ақийбу кулли явмин лайлатун²¹³

Кофур қошида мушк соро эрмиш,
Гул жанбида сунбул ошкоро эрмиш,
Ҳар юз била бир зулфи сумансо эрмиш,
Ҳар кун сўнгида бир кеча пайдо эрмиш.

167. Ғанима ман салама²¹⁴

Гардунки эрур тигзани жоҳилдек,
Ҳар кун анга узундурур бир йилдек,
Тонгдин оқшомға қон тўқар қотилдек,
Солимлиғин андин эл ғанимат билдик.

168. Ала қадр ил-муттақина ва ала қадр ил-мутаваккалина²¹⁵

Не бўлғусидур аҳли тажоҳул қадри,

²¹⁰ 163. Ишнинг қийини – осониға эшик бўлади.

²¹¹ 164. Китобларни йиққандан кўра, ундаги нарсаларни хотирангда сақлаганинг яхшироқ бўлади.

²¹² 165. Золимнинг уқубати – ўлимининг тезкорлигидир.

²¹³ 166. Ҳар бир тундан сўнг албатта кун келади.

²¹⁴ 167. Соғлиқ – ғаниматдир.

²¹⁵ 168. Такводордан ҳам кўра Оллоҳға таваккал қилувчиларнинг қадри кўпроқдир.

ЁЕ зумраи аъвону такосул қадри,
Йўқ дайрда арбоби тағофул қадри,
Беҳад бўлур асҳоби таваккул қадри.

169. Ғамрат ул-мавти аҳвану мин мажолисати ман ло яхвоҳу қалбука²¹⁶

Ғар кўрса ўлум ғамин ниҳоний кўнглунг,
Ул ранжда қолса жовидоний кўнглунг,
Ул кимсача эрмас ўлса фоний кўнглунг-
Ким, суҳбат аро истамас они кўнглунг.

170. Ғуломун оқилун хайрун мин шайхин жоҳилин²¹⁷

Ғар кимсада зоҳир ўлса тамкини хирад,
Андин билгилки топти тазйини хирад,
Андоқ қариким йўқ анда ойини хирад,
Ул ёш ортуққи, топти талқини хирад.

171. Ғоба хаттуҳу ман ғоба нафсаҳу²¹⁸

Эй ҳажр, мени сен айла жондин ғойиб,
Лекин қилма ул остондин ғойиб,
Ҳар кимсаки, бўлди бир макондин ғойиб,
Ҳам бўлди анинг баҳраси ондин ғойиб.

172. Ғадрука ман даллака алал-усоъати²¹⁹

Ғаддорки қисмингни малолат қилди,
Ғам кишваридин санга рисолат қилди,
Уз жонини қадрингға ҳаволат қилди-
Ким, сени ямонликқа далолат қилди.

173. Ғашшака манис-хатака бил-ботили²²⁰

Шукр айлаки, ҳақ аҳли яқин қилди сени,
Ғар сабру таҳаммулға қарин қилди сени,
Узр этти санга доғи ҳазин қилди сени,
Ботил била улки ҳашмгин қилди сени.

174. Ғазабука анил-ҳаққи муқбихатун²²¹

Доим тилаган айшу тараб ноҳуштур,
Нўш айламаган ранжу тааб ноҳуштур,

²¹⁶ 169. Ўлим ғами – қалбинг севмаган киши билан ҳамсуҳбат бўлишдан енгилроқдир.

²¹⁷ 170. Оқил гўдак – нодон кексадан яхшироқдир.

²¹⁸ 171. Йўлини йўкотган, ўзини ҳам йўкотибди.

²¹⁹ 172. Сени ёмонликка бошлаган киши душманингдир.

²²⁰ 173. Ким сени ботил ишга йўллаган бўлса, сени алдабди.

²²¹ 174. Тўғри нарсадан жаҳлинг чиқиши – қабихликдан.

Ёлғонға киши қилса ғазаб нохуштур,
Чиндин ғазаб этмагинг ажаб нохуштур.

175. Ғанимат ул-мўъмин важдон ул-ҳикмати²²²

Мўъмин бори элдин ўзини кам билса, керак,
Ҳақдин не анга келса, карам билса керак,
Беҳикматлиғини дарду ғам билса керак,
Ҳикмат топарини муғтанам билса керак.

176. Фоза ман зафара бид-дини²²³

Бор аҳли жаҳонға шоҳу сарвар бўлғон,
Дин маъракасида гурду сафдар бўлғон,
Фируз эмас бошида афсар бўлғон,
Фируздурур динға музаффар бўлғон.

177. Фаҳо ул-маръи бифазлиғи авло мин фаҳриҳи биаслиҳи²²⁴

Ҳар кимки, халойиқ ичра доно кўрунур,
Ойини хирад аро тавоно кўрунур,
Фаҳр асл била ажаб таманно кўрунур,
Фаҳр айласа фазл бирла авло кўрунур.

178. Фалажука ала хасмика фил-ихтимоли²²⁵

Ҳар ком санга етса тааммулдин бил,
Нокомлиқ урса, юз тағофулдин бил,
Мақсудға етмагинг таваккулдин бил,
Хасмингға зафар ҳилму, таҳаммулдин бил.

179. Фитнат ул-маръи ядуллу ала аслиҳи²²⁶

Нодонлиғ арур элда малолатға далил,
Доно улус оллида хижолатға далил,
Беасл иши-бўлмади адолатқа далил,
Донолиғ эрур элда асолатға далил.

180. Фоза ман салама мин шарри нафсиҳи²²⁷

Нодонға эрур ҳамиша олим фируз,
Одил кишига бўлмади золим фируз,
Бордур дер эсанг халқ ароким фируз-

²²² 175. Ҳикматни ҳис қила олиш – мўъмин учун совғадир.

²²³ 176. Дин орқали қозонилган ғалаба – ҳақиқий ғалабадир.

²²⁴ 177. Кишининг фазилати билан фаҳрланиши–асл эканлиги билан фаҳрланишидан авлодир.

²²⁵ 178. Душманинг устидан ғалаба қозонишинг осон нарса.

²²⁶ 179. Кимки ақли бўлса – у асл кишидир.

²²⁷ 180. Кимки нафс ёмонлигидан омон қолган бўлса, ғалаба қилибди.

Ким, нафс шарридин ўлди солим фируз.

181. Фаръ уш-шайъи юхбиру ан аслиҳи²²⁸

Йўқ лаззати сабрдек мукаддар ниманинг,
Ўз хурдиғадур завқи муқаррар ниманинг,
Беаслға йўқ фаҳми муяссар ниманинг,
Фаръи берур аслдин хабар ҳар ниманинг.

182. Фикак ул-маръи фис-сидқи²²⁹

Олам элиға ҳаёт эрур тузлукдин,
Етмак ғаразиға бот эрур тузлукдин,
Норостқа кўп уёт- эрур тузлукдин,
Лек эр кишига нажот эрур тузлукдин.

183. Фи кулли қалбин шуғлун²³⁰

Анинг қаро қошу кўзга машғуллиги,
Мунунг доғи пок сўзга машғуллиги,
Бирнинг тўқумоғда бўзга машғуллиги,
Ҳар қайси кўнгулнинг ўзга машғуллиги.

184. Ҳасадат неъмату ман кафараҳо²³¹

Доно киши шукри неъмат айтур жондин-
Ким, неъматини ортуқроқ ўлур яздондин,
Доим бу сифат амр келур ёд ондин-
Ким, неъматини фосид этар куфрондин.

185. Қавл ул-маръи юхбиру аммо фи қалбиҳи²³²

Сўз зоҳир этар замир иши кўпрагидин,
Тил мухбир эрур кўнгул ниҳон эмгагидин.
Фаҳм айла киши ҳолини сўз демагидин-
Ким, берди хабар ҳадиси кўнглидагидин.

186. Қувват ул-қалби мини сиҳҳат ил-иймони²³³

Иймон топқон кишига ҳақ раҳматидин,
Ғам йўқ шайтон васвасау захматидин,
Иймонға мадор ўлди кўнгул қувватидин,
Кўнгул аро қувват ўлди дин сиҳҳатидин.

²²⁸ 181. Нарсанинг бир кичик парчаси ҳам унинг аслигидан далолат бериши мумкин.

²²⁹ 182. Кишининг эркин ва озод бўлиши – тўғри сўзлилиги шарофатидандир.

²³⁰ 183. Ҳар бир қалбнинг ўз ташвиши бор.

²³¹ 184. Кимки неъматга куфр келтирса – фосид ҳукмидадир.

²³² 185. Кишининг гапи қалбадагини фош этиб қўяди.

²³³ 186. Қалбнинг қуввати – иймон саломатлигидандир.

187. Қаддир фил-амали танажжа мин аз-залали²³⁴

Улким, иши бевақту маҳал бўлмағуси,
Ҳар иштаки, саъий этса ҳалал бўлмағуси,
Қонун била кимгаким, амал бўлмағуси,
Ул қилмоғи жуз ранжу залал бўлмағуси.

188. Қарин ул-маръи далилу диниҳи²³⁵

Ҳақ кимгаки рўзий этти дин давлатини,
Шак йўкки, қилур икки жаҳон ишратини,
Ҳамсухбат ила топар чу дин қувватини,
Диниға далил англа ҳам сихҳатини.

189. Қурб ул-ашрори мудирратун²³⁶

Бордур ямон элга ҳамнишинлиғда зарар,
Хуррамлик-аро ранжу хазинлиғда зарар,
Касб этма шарр аҳлидин қаринлиғда зарар-
Ким, келди ямонларға яқинлиғда зарар.

190. Қасват ул-қалби минаш-шабаъи²³⁷

Кўп тўъма ер эл аросидин ихрож ўл,
Савм аҳли аро бош кўю соҳиб тож ўл,
Ким қалби дақиқ эрур, анга муҳтож ўл,
Тўқлуқ чу кўнгулни қатиқ айлар, оч ўл.

191. Қадр ул-маръи мою ҳиммуҳу²³⁸

Эл поясин англай десанг асрорини бил,
Кўнглидаги муддаосин изҳорини бил,
Қалбиға кўра таши намудорини бил,
Матлубиға боқу кимса миқдорини бил.

192. Каломуллоҳи давоъ ул-қулуби²³⁹

Олам эли ичра гар гадо, гар шоҳ эрур,
Не дардки, ул кўнгли аро ҳамроҳ эрур,
Қуръонни тиловат этсун ар огоҳ эрур,
Эл кўнглига чун даво Каломуллоҳ эрур.

²³⁴ 187. Амал – ибодат қилишни кадрла – шодлик, хушнудлик топасан.

²³⁵ 188. Кишининг дўсти – унинг диниға далилдур.

²³⁶ 189. Ёмонларнинг яқинида юриш ҳам зарарлидир.

²³⁷ 190. Тошюрақ бўлиш – «тўқлик» оқибатидир.

²³⁸ 191. Кишининг қадри, биров уни кадрласа билинади.

²³⁹ 192. Оллоҳнинг каломи – қалбларнинг шифосидир.

193. Куфрон ун-неъмат мазилуҳо²⁴⁰

Ҳар, шукрки, гар шаҳу, гар сойил этар,
Ўз неъматин, ортмоқ сори мойил этар,
Неъмат шукрига ким тилини қойил этар,
Ортар куфрони, лек ани зойил этар.

194. Кафо биш-шайби доъун²⁴¹

Ёш улғайса токи муқарнасдур дард,
Балким мамлу сипехри атласдур дард,
Қари кишига балки кам эмасдур дард,
Юз сиххати бўлса, қарилик басдур дард.

195. Кафо лил-ҳасуди мин ҳасудиҳи²⁴²

Ҳар кимки ҳасуд эрур сазодур ҳасади
Ҳақдин бўлғон ямон қазодур ҳасади,
Ўз жониға етгунча балодур ҳасади,
Балким, анга дарди бедаводур ҳасади.

196. Камол ул-илми фил-ҳилми²⁴³

Олимии, писандадур хисоли билгил,
Ҳилмин тан аро руҳ мисоли билгил,
Комилда керак ҳилм хаёли билгил-
Ким, ҳилмдадур илм камоли билгил.

197. Камол ул-жуд ил-эътизору минҳу²⁴⁴

Йўқ феъл кишига яхшироқ эҳсондин,
Офоқ элига жуди бепоёндин,
Гар мужтаниб ўлса давр аро нуксондин,
Жудиға камоли узр билгил ондин.

198. Кафока мин уйюб, ид-дунё ан лоябқо²⁴⁵

Бу даҳр ажузекӣ, вафоси йўқ анинг,
Бир фоҳишадекдурки, ҳаёси йўқ анинг,
Дема муниким, айбу хатоси йўқ анинг,
Айби бас эрур буқим, бақоси йўқ анинг.

199. Кафока ҳамман илмука бил-мавти²⁴⁶

²⁴⁰ 193. Неъматга куфр қилиш – уни зойил қилади.

²⁴¹ 194. Қариликнинг ўзи сенга етарли касалликдир.

²⁴² 195. Ҳасадгўйга унинг ҳасадн [ҳалок бўлиши учун] кифоядир.

²⁴³ 196. Илмнинг камоли – мулоимликдадир.

²⁴⁴ 197. Яхшилик – узрлик бўлиш билан комил бўлади.

²⁴⁵ 198. Дунёнинг айблари унда қолмаслик учун сенга етарли бўлади.

Эй улки, эмас махзани олам санга бас,
Базл этгали бир хизона ҳардам санга бас,
Ёдингга ўлум кирмаги-мотам ранга бас,
Ўлмакни яқин айламагинг ғам санга бас.

200. Лайин ул-каломи қайду қулуби²⁴⁷

Ҳар кимки, чучук сўз элга изҳор айлар,
Ҳар нечаки ағёрдурур, ёр айлар,
Сўз қаттиғи эл кўнглига озор айлар,
Юмшоғи кўнгулларни гирифтор айлар.

201. Лайин қавлака таҳбуб²⁴⁸

Хўб эл била суҳбат тутубон хўб ўлғил,
Яхшини талаб қилғилу матлуб ўлғил,
Ширин сўз ила халққа марғуб ўлғил,
Юмшоқ де ҳадисингнию маҳбуб ўлғил.

202. Лайс аш-шайбу минал-умри²⁴⁹

Қариға бажуз даҳр азоби эрмас,
Боғида йигитлик обу тоби эрмас,
Одамға ҳаёт жуз шабобий эрмас,
Яъни, қарилик умр ҳисоби эрмас.

203. Лайса ли-султон ил-олими заволун²⁵⁰

Ҳар кимдаким илм қийлу қоли бўлмас,
Илм аҳлиға сўз дерга мажоли бўлмас,
Олим мулкининг интиқоли бўлмас,
Шаҳ олим агар бўлса, заволи бўлмас.

204. Лайс аш-шуҳрату мин ар-руъунати²⁵¹

Доноға такаллуф тўни киймак қиндур,
Ҳар чини сори оразида бир чиндур,
Шуҳрат тўни киймагинг руунатдиндур,
Кий хирқаи фақру. хотирингни тиндур.

205. Ликулли адоватин муслиҳатун илло адоват илҳусуди²⁵²

²⁴⁶ 199. Ўлимни ёдга олиш ғами сенга етарлидир.

²⁴⁷ 200. Юмшоқ сўз қалбларни маҳбуб қилади.

²⁴⁸ 201. Сўзингни юмшоқ қил – сеvimли бўлиб қоласан.

²⁴⁹ 202. Қарилик йилларини умр йилларим деб ҳисоблама.

²⁵⁰ 203. Илмли шоҳга завол йўқдир.

²⁵¹ 204. Кибр билан шуҳрат топиб бўлмайди.

²⁵² 205. Ҳасад душманлигидан бошқа ҳамма душманликнинг иложи бор.

Ислоҳ бўлур жухуд душманлиғига,
Топмас чу гумон суд душманлиғига,
Муслиҳ тилагил рабуд душманлиғига,
Лек этма талаб ҳасуд душманлиғига.

206. Ман касара каломуху касара маломуху²⁵³

Ким оз деди нукта айшу ком ўлди анга,
Сўз қоидасида интизом ўлди анга,
Ҳаддин ўта ҳар кимки калом ўлди анга,
Ул навъ каломдин малом ўлди анга.

207. Машраб ул-азби муздаҳимун²⁵⁴

Ҳар кимгаки, ачиғ бўлди сўз илқоси,
Бор суҳбатидин халқнинг истиғноси,
Ҳар кимки, чучук нукта эрур иншоси,
Қошидадур, албатта, улус ғавғоси.

208. Ман аллат ҳимматуху тола ҳамумуху²⁵⁵

Ҳар кимки анинг ҳиммати дунроқ бўлди,
Билки, ғамининг нахли нигунроқ бўлди-
Ким, ҳиммати рифъати фузунроқ бўлди,
Қайғуларининг тори узунроқ бўлди.

209. Мусоҳибат ул-ашрори руқуб ул-бахри²⁵⁶

Ҳар важҳ ила нотавонға ҳамсуҳбатлик
Кўп яхшики, қомронға ҳамсуҳбатлик,
Киши хатари ямонға ҳамсуҳбатлик,
Дарё сафари ҳамонға ҳамсуҳбатлик.

210. Мо надама ман саката²⁵⁷

Ҳар кимсаки, нуктаси фаровон бўлмас,
Тил ранжига қолмоғлиғи имкон бўлмас,
Кўп сўзлагучиға ғайри нуқсон бўлмас,
Ҳар кимки хамуш бўлди, пушаймон бўлмас.

211. Мажлис ул-илми равзат ул-жаннати²⁵⁸

²⁵³ 206. Кимки кўп сўзлабди – ўзига маломатни орттирибди.

²⁵⁴ 207. Тиник булоқ атрофида ҳамма одамлар тўпланишади.

²⁵⁵ 208. Ҳиммат даражаси баланднинг қайғу торлари узун бўлади.

²⁵⁶ 209. Ёмон билан ҳамсуҳбат бўлиш – денгиз сафари каби хатарлидир.

²⁵⁷ 210. Сукут сақлаган одам сўнг надомат қилмайди.

²⁵⁸ 211. Илм мажлиси – жаннат боғига ўхшайди.

Ким олим эса, нуктада барҳақ де они,
Гар базм тузар, бихишти мутлақ де они,
Ҳар кимсаки, йўқ илм анга аҳмақ де они,
Мажлисдаки илм бўлса учмақ де они.

212. Мажлис ул-кироми ҳусун ул-каломи²⁵⁹

Яхши эл ила эрур мадорй ҳикмат,
Ҳар сўзлари дури шоҳвори ҳикмат,
Қил базмларида ихтиёри ҳикмат,
Мажлислари чун эрур ҳисори ҳикмат.

213. Манқабат ул-маръи тахта лисониҳи²⁶⁰

Ҳар кимсаки, олиға ёзилди ҳунари,
Сўз пардаси устида ёпилди ҳунари,
Чу нуктада деди элга ёйилди ҳунари,
Невчунким тил остида келди ҳунари.

214. Нур ул-мўъмини мин қиём ил-лайли²⁶¹

Ҳар кимсаки, матлуби кўнгул соғлиғидур,
Тун эҳёси илож қилмоғлиғидур,
Эл шамъи замирики вафо боғлиғидур,
Равшанлиғи тийра туннинг уйғоғлиғидур.

215. Нисён ул-мавти садоъ ул-қалби²⁶²

Ҳар кимки, мақоми умр авранги эмиш,
Ғафлат майининг хамиша дилтанги эмиш,
Ёд этмақ ўлум ёруғлуқ оҳанги эмиш,
Ўлмакни унутмоғинг кўнгул занги эмиш.

216. Наввир қабрака бис-салоти физ-зилами²⁶³

Уйқу неча ишрату сурурунг бирла,
Кўзунг қаро айламақ ғурурунг бирла,
Тийра кеча тоат эт ҳузурунг бирла,
Қабринг уйини ёрут бу нурунг бирла.

217. Наъийта ила нафсика хина шабоби раъсика²⁶⁴

Неча ўчашиб бу нафси худ кома санга,

²⁵⁹ 212. Жўмардлик мажлиси – сўз қальасидир.

²⁶⁰ 213. Кишининг ҳунари тили остида бўлади.

²⁶¹ 214. Тунни бедор ўтказиш мўъмин кишига нур ато этади.

²⁶² 215. Ўлимни унутиш – қалбнинг занглаганидан далолатдир.

²⁶³ 216. Тунги намозлар билан қабрингни мунаввар эт.

²⁶⁴ 217. Сочингга тушган оқ сенга ўлимдан хабар беради.

Нома қаро бўлғай уйлаким хома санга,
Чун бошинг оқормоқ бўлди хангома санга,
Оқ хат била ўлмакдин эрур нома санга.

218. Нум оминан такун фи маҳд ил-фароши²⁶⁵

Неча юммай кўзунгни ҳар зевар аро,
Ғафлат била кирмак неча баҳру бар аро,
Эмин уюбон бу олами пур шарар аро,
Қил хобғаҳингни яхшироқ бистар аро.

219. Найл ул-манйи фил-ино²⁶⁶

Ғамдин дурур ўзни шод топмоқ билгил,
Бетўшалиқ ичра зод топмоқ билгил,
Меҳнат ародур кушод топмоқ билгил,
Ранж ичрадурур мурод топмоқ билгил.

220. Нор ул-фирқати аҳарру мин нори жаҳаннама²⁶⁷

Ҳижрон аро бир рафиқи маҳрам ўтидин,
Ким куйса томуғни ўртагай ғам ўтидин,
Фурқатки кўнгулни куйдурур ҳам ўтидин,
Билгил ани тезрак жаҳаннам ўтидин.

221. Нуру шайбика ло тазлимуҳу бил-мавсийяти²⁶⁸

Келди қарилиқ нури хато айламагил,
Жуз узр йўлиға илтижо айламагил,
Нурини анинг зулмат аро айламагил,
Исён била яъники қаро айламагил.

222. Назрат ул-важҳи фис-сидқи²⁶⁹

Ҳар кимгаки эгриликта овоза дурур,
Туз жодда ичра йўлидин оза дурур,
Тузлукта тараб беҳаду андоза дурур,
Ким ростдурур, юзи анинг тоза дурур.

223. Вазъ ул-аҳсони фи ғайри мавзиъиҳи зулмун²⁷⁰

Яхшилик эрур ямонға маҳкам бедод,
Воқиф бўлу зоҳир этма ҳар дам бедод,

²⁶⁵ 218. Иймон келтириб ухла, уйкунг яхши бўлади.

²⁶⁶ 219. Мақсадга қийинчилик орқали эришилади.

²⁶⁷ 220. Фирок ўти дўзах ўтидан кучлироқдир.

²⁶⁸ 221. Бадфеъллик ила кексалик нурини сўндирма!

²⁶⁹ 222. Юз софлиги – тўғри сўзликдандир.

²⁷⁰ 223. Ўз ўрнида қилинмаган яхшилик – зулм билан баробардир.

Эҳсон эрур андинки, керак кам бедод,
Ўз ерида қилмоғондуру ҳам бедод.

224. Вазру садақат ил-маннони аксару мин ажриҳи²⁷¹

Ким садқа берур агарчи Афридундур,
Гар миннат этар бу феъл ила матъундур,
Миннат била улки садқа айлар дундур-
Ким, журми анинг савобидин афзундур.

225. Вилоят ул-аҳмақи сариъ уз-заволи²⁷²

Ҳар кимга хирад тариқининг нисбати бор,
Давлатқа агар етса анинг муддати бор,
Аҳмакқа чу етса салтанат шанъатн бор,
Султонлиғининг заволиға суръати бор.

226. Вайлун лиман соъа хулқаху ва қабаҳа халқаху²⁷³

Хушхўйлиқ илаки, сарнавишт ўлди анга,
Дўзах сўзи лутфидин биҳишт ўлди анга,
Вой ул кишигаким, хулқи зишт ўлди анга,
Бу хулқи била ямон сиришт ўлди анга.

227. Ваҳдат ул-маръи хайрун мин жалис ис-суъи²⁷⁴

Бекаслигу дард кўйида гард ўлмоқ,
Хушроқки, ямон била ҳамовард ўлмоқ,
Ёлғиз бўл, топма ранжпарвард ўлмоқ,
Хушроқ чу ямон рафикдин фард ўлмоқ.

228. Ва асока ман тағофала анка²⁷⁵

Нафсинг нечаким ишта тажоҳул қилди,
Давронда ташаддуддек тасалсул қилди,
Бор ўлди санга улки, таҳаммул қилди,
Қўргузди мувосову тағофул қилди.

229. Волока ман лам юъодука²⁷⁶

Давр аҳлиға лутфи жонфизо кўргузгил,
Эл қилса ямон, яхши жазо кўргузгил,
Йўқ, ёринга сидқ ила сафо кўргузгил-

²⁷¹ 224. Миннат билан қилинган садақанинг гуноҳи савобидан кўпроқ бўлади.

²⁷² 225. Аҳмоқ юрт бошқарса, заволнинг келиши тезлашади.

²⁷³ 226. Хулқи ёмон ва халқига «хурадиган» кишининг ҳолига вой!

²⁷⁴ 227. Ёмон билан ҳамсуҳбат бўлгандан ёлғизлик яхши.

²⁷⁵ 228. Сенга нисбатан гофиллик қилишган бўлса, бу сен учун катта ёрдам!

²⁷⁶ 229. Сени менсимаган киши – сенга ёрдам беради.

Ким, қилмаса хасмлиқ вафо кўргузгил.

230. Вайлун лиман ватар ал-аҳзону²⁷⁷

Даҳр уйида улки ранжпарвард ўлғай,
Кўп яхшики бедардға ҳамдард ўлғай,
Жон гулшанида чу яхши эл вард ўлғай,
Вой ангаки, яхшилардин ул фард ўлғай.

231. Вайлум дил-ҳасудиман ҳасадаҳу²⁷⁸

Ҳар кимки, ҳасад хислатидур, вой анга,
Иқбол ила фарқ ўлса фалаксои анга,
Ҳеч офатдин бўлмаса парвой анга,
Ҳам ўз ҳасади офатидин вой анга.

232. Валлоъ ут-тифли марзуқун²⁷⁹

Ҳар кимгаки, тифл ўлса эрур кўзи очуқ,
Шуғли била хотири ғамандузи очуқ,
Бўлмоқ не ажаб базми дилафрузи очуқ,
Ким тифли бор эрса ё анга рўзи очуқ.

233. Ҳумум ул-маръи биқадри ҳимматиҳи²⁸⁰

Ҳиммат эли кўзда курутуб намларини,
Неча қилур ошом фалак самларини,
Ҳар кимки урар ҳиммат ила дамларини,
Ҳимматларининг хуридадур ғамларини.

234. Ҳамм ас-саъиду охиратаҳу ва ҳамм аш-шакнйю дунёҳу²⁸¹

Уқбо ғами ул ер ани доно бил,
Егонни жаҳоннинг ғамини доно бил,
Ким бўлса саид анинг ғамин уқбо бил,
Бўлғонға шақи ғамин бозайи дунё бил.

235. Ҳалок ул-маръи фил-усби²⁸²

Касб айла нишот меҳнатойинлик аро-
Ким, ишрат умиди келди ғамгинлик аро,
Кўрма арода ўзингни мискинлик аро-
Ким, бўлди, киши ҳалоки худбинлик аро.

²⁷⁷ 230. Яхшиларни тарк этган кишининг ҳоли вой бўлади!

²⁷⁸ 231. Ҳасадчиларнинг ҳолига вой!

²⁷⁹ 232. Болани худо ризки билан беради.

²⁸⁰ 233. Кишининг иши натижаси унинг ғайратига қараб бўлади.

²⁸¹ 234. Бахтли одам охират ғамини, бахтсиз одам бу дунё ғамини ўйлайди.

²⁸² 235. Кишининг худбинлиги уни ҳалок қилади.

236. Хурубука мин нафсики анфаъу мин ҳарубика минал-асади²⁸³

Ким кинавар ўлса, иста ондин қочмоқ,
Невчунки, зарурдур ямондин қочмоқ,
Эр ўғлиға нафси кинарондин қочмоқ,
Нафъдурким, шери жаёндин қочмоқ.

237. Ҳоммат ул-маръи ҳимматуҳу²⁸⁴

Ҳар кимсаки иқбол анинг ёваридур,
Ҳар ёнки юз урса, ҳиммати раҳбаридур,
Ҳиммат дури фахр тожининг гавҳаридур,
Чун ҳиммати одам ўғлининг сарваридур.

238. Ҳалак ал-ҳарису ва ҳува ло яъламу²⁸⁵

Ҳирс аҳлиға ғайри неш сончилмас ҳеч,
Бағридин анинг бу неш айрилмас ҳеч,
Бу маҳлака ичра фикрини қилмас ҳеч,
Ҳирс ани ҳалок этти, ул билмас ҳеч.

239. Ҳиммат ул-маръи қийматуҳу²⁸⁶

Ҳиммат элининг гарчи хулқ кисвати бор,
Чарх атласидин вале бийик рифъати бор,
Беқиймат эрур улки бийик ҳиммати бор,
Гарчи неча кам ҳиммати бор қиймати бор.

240. Ҳота мо индака таърифу биҳи²⁸⁷

Ҳам лофу газоф дафтарин куйдургил,
Ҳам хомани инсоф хатиға сургил,
Ҳар неки санга билиқдур келтургил,
Ҳолингни ҳам андин эл аро билдургил.

241. Ло дина лиман ло иймоната лаҳу²⁸⁸

Ким олам аро уёти йўқтур анинг,
Дин нуктасида фатонати йўқтур анинг,
Диндор улким, хиёнати йўқтур анинг,
Йўқ дин ангаким, амонати йўқтур анинг.

²⁸³ 236. Нафсингдан қочишинг, шердан қочишингдан кўра кўпроқ фойда беради.

²⁸⁴ 237. Кишининг улуғлиги унинг ҳимматидан билинади.

²⁸⁵ 238. Ҳирс бандаси ҳалокат сари кетаётганлигини билмайди.

²⁸⁶ 239. Кишининг ҳиммати унинг қийматини белгилайди.

²⁸⁷ 240. Борингни кўрсат, кимлигингни айтиб бераман.

²⁸⁸ 241. Иймони йўқнинг дини ҳам йўқдир.

242. Ло дина лиман ло муруввата лаху²⁸⁹

Хар кимсаки, дин ичинда қувват йўқ анга,
Жазм айлаки, ойини футувват йўқ анга
Дин аҳли била расми ухувват йўқ анга,
Ул кимсада йўқ динки, мурувват йўқ анга.

243. Ло факра лил-оқили²⁹⁰

Хар кимсаки ақл кўнглидин зойилдур,
Қорун эса, оқил қошида сойилдур,
Юз ганж кишига ақлдин ҳосилдур,
Йўқтур анга факру фоқаким оқилдур.

244. Ло роҳата лил-ҳасуди²⁹¹

Олам элида биров саодатсиз ўлур-
Ким, факр йўлида иститоатсиз ўлур,
Иззат топмаским қаноатсиз ўлур,
Хар кимса ҳасуд бўлса, роҳатсиз ўлур.

245. Ло ғамма лил-қониъи²⁹²

Қонёъга махзани саодат кам йўқ,
Жуз зумраи эъзозу шараф ҳамдам йўқ,
Хурсандлик ойини киби олам йўқ,
Хар кимсадаким бўлса қаноат, ғам йўқ.

246. Ло ҳурмата лил-фосиқи²⁹³

Фисқ аҳлиға бўлмас киши қилмоқ ҳурмат-
Ким, эрмас анинг ҳолиға равнақ ҳурмат,
Фосиққа насиб этмади чун ҳақ ҳурмат,
Хушроқтур ани тутмаса мутлақ ҳурмат.

247. Ло қазафа лил-фоҳиши²⁹⁴

Хар ким сўзи фаҳш-ақл анга ром ўлмас,
Бу навъ неку киши саранжом ўлмас,
Дашномдин ўзга ақлға ком ўлмас,
Бу турфақим, дашном анга дашном ўлмас.

248. Яътика мо қадара лака²⁹⁵

²⁸⁹ 242. Мурувватсиз кимсада дин ҳам йўқ,

²⁹⁰ 243. Оқил кишига фақирлик йўқдир.

²⁹¹ 244. Ҳасадгўйга роҳат йўқ.

²⁹² 245. Қаноат қилувчида ғам бўлмайди.

²⁹³ 246. Фосиқ кишининг ҳурмати бўлмайди.

²⁹⁴ 247. Фоҳиш кишига танбеҳ қор қилмайди.

Қисматда насиб хайр ё шарр бўлмиш,
Саъй этмайин ул санга муяссар бўлмиш,
Топмас тағайнор улча мукаддар бўлмиш,
Етгай санга ҳарнеки, муқаррар бўлмиш.

249. Язид ус-садакату фил-умри²⁹⁶

Ҳар садқаки, толеингни маймун айлар,
Қатрангни ҳавоси дурри макнун айлар,
Жисминг уйига ҳаёт мақрун айлар,
Яъники, бақоу умр афзун айлар.

250. Яъман ул-хойифу изо васала ила мо хофаху²⁹⁷

Хоифғаки хавф юз зиёндин эрди,
Бал ҳам анга хонумондин эрди,
Эмин бўлур ар хавф анга жондин эрди,
Чун етти ангаки хавфи ондин эрди.

251. Юсир ул-амр ус-сабуру ила муродиҳи²⁹⁸

Ҳар кимки фалак зулму инодиға етар,
Сабр айлаган охир эътиқодиға етар,
Чун бўлди сабур тенгри додиға етар,
Собир киши оқибат муродиға етар.

252. Яблуг ул-маръу бис-сидқи манозил ал-кибори²⁹⁹

Норостки қолди хору зор эл ерга,
Ўлтурди лаиму хоксор эл ерга,
Десанг нетай аҳли эътибор эл ерга,
Сидқ айлаки, етгайсен канор эл ерга.

253. Ясуд ул-маръу қавмуҳу бил-инсони алайим³⁰⁰

Ким элга жафо чоҳин томуғ зайли қилур,
Кавсар суйин ўзига ўлум сайли қилур,
Ўз хайлиға кимки яхшилиқ майли қилур,
Эҳсон ани билки, қавм сархайли қилур.

254. Яъс ул-қалби роҳат ун-нафси³⁰¹

²⁹⁵ 248.Сенга тақдир этилган нарсагина берилади.

²⁹⁶ 249.Садақа – умрни узайтиради.

²⁹⁷ 250.Нимадан хавфсираб юрган бўлсанг, ўшанга учраганингдан сўнг эмин бўлиб қоласан.

²⁹⁸ 251.Сабр соҳиби албатта муродиға етади.

²⁹⁹ 252.Киши ростгўйлик билан улуглар даражасига етади.

³⁰⁰ 253.Ким қавмига яхшилиқ қилса, уларнинг хожаси бўлиб қолади.

³⁰¹ 254.Қалб маъюслиги – жон роҳатидир.

Истар эсанг осудлик иш тажрид эт,
Фақр ичра ўзунгни мойили тафрид эт.
Кўнглунгни замон баҳрасидин навмид эт,
Нафсингга бу ишни роҳиби жовид эт.

255. Ясъад ур-ражулу бимусоҳабат ис-саъиди³⁰²

Уббод аро бўлгон мойил ибодатга етар,
Бўлгон киши мустаид ифодатга етар,
Хуш одат-эл ичра яхши одатга етар,
Ким, кимса саъиддин саодатга етар.

³⁰² 255.Бахтли киши билан ҳамсуҳбат бўлган киши ҳам бахтиёр бўлади.